

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno**

Bezdomovectví z pohledu sociální pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce :

Mgr. Petr Sýkora, Ph.D.

Vypracoval :

Bc. Pavel Cejnek

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Bezdomovectví z pohledu sociální pedagogiky“ zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce.

Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

V Brně dne 25.3.2010

Pavel Cejnek

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Petru Sýkorovi, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Také bych na tomto místě rád poděkoval všem přátelům, rodičům a především své manželce Ludmile a mým dcerám Lýdii a Anně za jejich trpělivost a morální podporu, kterou mi všichni poskytli při zpracování mé diplomové práce, a které si nesmírně vážím.

Pavel Cejnek

OBSAH

Úvod	3
1. Vstup do problému, historie a vývoj	6
1.1. Vymezení základních pojmů	6
1.2. Vývoj bezdomovectví v ČR	13
1.3. Organizace poskytující sociální pomoc bezdomovcům	17
1.4. Vztah sociální pedagogiky a sociální práce k fenoménu bezdomovectví	22
2. Fenomén bezdomovectví	24
2.1. Typologie a formy	24
2.2. Příčiny	26
2.3. Faktory	29
2.4. Důsledky	30
3. Právní úprava České republiky týkající se bezdomovectví	32
3.1. Litina základních práv a svobod	32
3.2. Další zákony	35
3.3. Očekávané zákony	37
4. Sociálně patologické jevy vázané na bezdomovectví	44
4.1. Afunkční rodina	44
4.2. Návykové látky	45
4.3. Kriminalita	46
4.4. Nezaměstnanost	48
4.5. Zdravotní stav bezdomovců	50
5. Analýza vybraných případů bezdomovectví	52
5.1. Interpretace případových studií	53
5.2. Možnost uplatnění sociální pedagogiky	62
5.3. Doporučení pro praxi	65
Závěr	66
Resumé	68
Anotace a klíčová slova	69
Seznam použité literatury a pramenů	70

Motto:

Nic není samo o sobě ani dobré, ani špatné.

Záleží na tom, co si o tom myslíme.

(William Shakespeare)

ÚVOD

Pod pojmem bezdomovec si většina lidí vybaví špinavého, zarostlého a nevábně zapáchajícího člověka, který spí na lavičce v parku, postává u obchodních domů nebo na zastávkách, pije krabicové víno, nosí svůj domov v igelitových taškách a většinu času tráví potulováním, žebráním peněz na alkohol a cigarety, nebo přehrabováním odpadkových košů. Každý z nás jistě právě takového bezdomovce několikrát viděl, mnohdy kolem něj prošel bez povšimnutí a pokud jej zahlédl „somrovat“ i v době předvánoční, kdy k sobě lidé mají tak nějak blíž, dal mu i „nějakou tu korunu“ a měl z toho pocit, že udělal dobrý skutek.

Bezdomovectví je viditelné zejména ve velkých městech. Sám pocházím z venkova a do velkého města, kterým je v mém případě Brno, dojíždím za prací déle než deset let. Za tu dobu jsem měl možnost bezdomovce nejen zahlédnout, ale i s nimi jednat a být v bezprostředním kontaktu. Také jsem patřil k lidem, kteří před Vánocemi dali tomu „svému“ bezdomovci pár drobných s tím, že víc peněz by stejně propil a alespoň v té chvíli jsem měl pocit, že jsem někomu trochu pomohl.

Za tu relativně krátkou dobu jsem ale také zjistil, že v místech, kde jsem „svého“ bezdomovce potkával, jich nějak přibývalo. Začali být víc vidět? Zřejmě to nebude tím, že by se přestali bát lidí a vyšli ze svých skrýší. Je jich prostě víc. Mnohem víc. Pokud přirovnám bezdomovectví k nemoci, musím konstatovat, že se šíří rychle a to i za hranice velkoměsta. V naší vesnici, která má 985 obyvatel, už máme bezdomovce čtyři. Je to spíše smutné konstatování a z úřední desky Obecního úřadu je patrné, že se jejich počet co nevidět opět zvýší. Přitom na bezdomovectví není nic k závidění. Bohužel se nedá zastavit žádným očkováním, ani častějším mytím rukou. Co může tedy být tím pomyslným lékem?

Obecně se uvádí, že se v České republice začalo bezdomovectví jako zdánlivě neznámý jev objevovat po změně politického režimu v roce 1989. Socialistickou ideologií byla popírána chudoba, nemohlo tedy existovat ani bezdomovectví (stejně tak neexistovala např. prostituce). Přestože existovalo ve své tzv. skryté formě, nehovořilo se o něm, nebylo tak patrné a problém tedy nebyl řešen.

Bezdomovectví je jedním z mnoha společenských problémů, a to zejména v posledních letech. V dnešní době začíná být tento problém velmi aktuální, neboť se zviditelňuje, navíc stále nabírá na intenzitě. Nejvíce patrné je v chudších a odlehlejších částech velkoměst a většinou je spojeno s dalšími negativními – sociálně patologickými jevy, doprovázeno sociální izolovaností a psychickým strádáním. Od zmiňovaného časového mezníku 1989 zaznamenala společnost v ČR řadu změn, včetně vstupu do Evropské unie. Ve spojení s nynější celosvětovou ekonomickou krizí představuje bezdomovectví aktuální a stále sílící hrozbu.

Bezdomovectví jako téma své diplomové práce jsem si zvolil mimo jiné z důvodu, abych mohl přinést ucelený pohled na tento fenomén, což je hlavním cílem této práce. V případě bezdomovectví dle mého názoru neexistuje dostatečné množství empirických poznatků. Zakoupit v kterémkoliv knihkupectví ve městě Brně odbornou publikaci týkající se bezdomovectví je nadlidský výkon (alespoň v roce 2009). Ne proto, že by o tyto tituly byl enormní zájem, právě naopak. Naštěstí existují internetové stránky, kde je možné načerpat něco poznatků k uvedenému fenoménu. I zde je však nutné tyto poznatky skládat jako mozaiku, neboť ve většině případů se pouze opakují známé fráze z otevřené internetové encyklopedie Wikipedie, jež se stává novodobou studnicí moudrosti...

Cílem mé diplomové práce je setřídít dostupné informace o bezdomovectví a za využití rozhovorů s lidmi bez domova analyzovat konkrétní případy bezdomovectví. Tím přispět k lepšímu poznání tohoto jevu a následně tedy k účinnější obraně před tímto fenoménem.

Jako metodu své práce jsem si zvolil obsahovou (sekundární) analýzu dokumentů, tedy odborné literatury, článků v odborných časopisech a rovněž internetových prezentací, kde je možné získat nejaktuálnější informace. V praktické části své práce jsem se pro případové studie zaměřil na samotné bezdomovce s cílem zjistit, jaké byly příčiny a důsledky jejich situace, dále na skutečnost, jak vnímají sami sebe a v neposlední řadě na možnost jejich resocializace, znovuzapojení do společnosti, resp. vyhlídky do budoucna. K tomu jsem zvolil metodu nestandardizovaných rozhovorů a pozorování.

Bezdomovectví je současný problém a hrozba do budoucnosti. Přestože si to mnozí neuvědomují, může potkat každého z nás a svým způsobem se každého z nás více či méně týká. A proto pevně věřím, že moje diplomová práce přispěje k lepšímu poznání tohoto problému a tím také k účinné obraně před ním. Je totiž nezbytné fenoménu bezdomovectví čelit a pokusit se přispět k nápravě o něco víc, než jen „obětovat v době předvánoční nějakou tu korunu...“

V první kapitole chci čtenáře seznámit se základními pojmy týkající se tohoto fenoménu, dále s jeho vývojem v ČR, zmínit organizace poskytující sociální pomoc bezdomovcům a nastínit vztah sociální práce a sociální pedagogiky k fenoménu bezdomovectví. Druhá kapitola pojednává přímo o bezdomovectví z teoretického pohledu, popisuje typologii, odpovídá na otázky jaké jsou formy, příčiny, faktory a důsledky bezdomovectví. Třetí kapitola se zabývá právní úpravou ČR týkající se bezdomovectví. Ve čtvrté kapitole zmiňuji vybrané problémy bezdomovců a sociálně patologické jevy, jež jsou na bezdomovectví vázány. Pátá kapitola je věnována vybraným případovým studiím, možnostem uplatnění sociální pedagogiky a doporučení pro praxi.

1. Vstup do problému, historie a vývoj

Ze samotného slova bezdomovec lze jasně odvodit, že se jedná o osobu bez domova - tedy něco postrádá. Taková osoba navíc bývá sociálně vyloučena, vytlačena, stigmatizována a deprivována. Uvedené jednoduché odvození však nepostihuje celou podstatu a autoři uvádí různé definice ve snaze o komplexnější pochopení či vymezení termínu bezdomovec a bezdomovectví či bezdomovství. Pro vstup do problému považují za potřebné vymezit alespoň základní pojmy, jež se fenoménu bezdomovectví týkají.

1.1 Vymezení základních pojmů

• **Bezdomovec**

V otevřené internetové encyklopedii Wikipedie¹ je velmi stručně uvedeno, že termínem bezdomovec je označována osoba, nemající domov či možnost dlouhodobě využívat nějaké přístřeší.

Petra Čaníková ve svém slovníčku k problematice bezdomovectví uvádí, že *„bezdomovec je osoba, kterou z různých důvodů postihlo společenské vyloučení a ztráta bydlení, nebo je touto ztrátou akutně ohrožena. Je to osoba žijící na veřejných místech (např. ulice, nádraží, park), v neadekvátních či nejistých bytových podmínkách (např. dům určený k demolici, sklep, půda, holobyt, squat) nebo osoba přijímající pomoc obce, státní či nestátní organizace nebo instituce (nouzové ubytování, sociální služby apod.)“*².

---

¹ <http://wikipedie.cz> - Otevřená internetová encyklopedie: Česká verze začala svou činnost v roce 2002.

² Čaníková, P.: Slovníček k problematice bezdomovectví – dostupný: <http://petra.canik.cz/2008/06/14/slovnicek-k-problematice-bezdomovectvi/>

Dle Matouška jsou bezdomovci „lidé žijící bez stálého bydlení a obvykle i bez stálého zaměstnání, odříznutí od zdrojů, které jsou běžně dostupné jiným občanům“. Dále uvádí, že „nejširší v Evropě užívaná definice zahrnuje mezi bezdomovce, vedle osob bez střechy nad hlavou, i osoby žijící v nedůstojných podmínkách, v ústavech a sociálních zařízeních, osoby, jimž hrozí ztráta bydlení“.³

Ilja Hradecký⁴ používá slovo BEZDOMOVEC ve významu - člověk, který nemá domov (který nebydlí), tedy v ekvivalentu slov homeless (angl.), sans-abri, sans-logis, sans-domicile-fixe (franc.), Obdachlose (něm.) apod. Zároveň však dodává, že slovníky spisovné češtiny slovo bezdomovec v tomto smyslu neznají a překladové slovníky uvedené cizojazyčné výrazy překládají zpravidla opisem. České slovo bezdomovec pak překládají jako stateless (angl.), sans-patrie nebo apatride (franc.) či Heimatlose (něm.), tedy ve významu osoby bez státního občanství. Některé slovníky uvádějí ještě význam slova bezdomovec jako osoby bez domovského práva v zemích, kde právo domovské obce existuje. Přes tuto skutečnost dle Hradeckého slovo bezdomovec v našem významu českém jazyce zdomácnělo⁵.

Na semináři na téma Bezdomovství v Evropě (1998) Hradecký doslova uvádí:

„ Já rozumím pojmu bezdomovec, že jde o člověka, který nemá zázemí, rodinu, resp. chybí mu rodinné vztahy, který je osamělý i kdyby měl hodně příbuzných, a který navíc nebydlí. Je tedy mnohem širší význam než jenom to, že mu chybí střecha nad hlavou. Je totiž rozdíl bydlet a být ubytován. Mezi našimi klienty (pozn. klienti Naděje,o.z.) známe jistě lidi, kteří vyrůstali v dětských domovech, je jim dnes padesát nebo šedesát let a nikdy nebydleli, protože vždy byli jen ubytováni na nějaké podnikové ubytovně. Být bez domova, to je být bez prostředí, kde si mohou odpočinout, být bez místa, kde bych složil hlavu. Ona totiž absence střechy nad hlavou je málo. Jsou lidé, kteří jsou pod naší střechou v azylovém domě, a přesto jsou to bezdomovci. Na druhé straně, kdybychom rozšiřovali pojem bezdomovec, tak by se do něj dostala možná desetina naší populace, protože každý, kdo nebydlí se svou vlastní rodinou, ve svém vlastním bytě, by byl

---

³ Matoušek, O. Slovník sociální práce. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 280 stran. ISBN 80-7178-549-0

⁴ Předseda a ústřední ředitel občanského sdružení Naděje, který se v České republice fenoménem bezdomovství výrazně a dlouhodobě zabývá

⁵ Hradecký, V. a I. Bezdomovství - extrémní vyloučení. 1. vyd. Praha: Naděje, 1996. ISBN: 80-902292-0-4

*bezdomovec. Je potřeba najít takovou definici, která vymezí, o koho se vlastně jedná“.*⁶

Dle definice FEANTSA⁷ jsou bezdomovci ti lidé, kteří nejsou schopni získat vlastní, trvalé a přiměřené obydlí, nebo se nejsou schopni takové obydlí udržet kvůli nedostatku finančních prostředků nebo jiným sociálním bariérám.

Samotný pojem „bezdomovec“ není v českých slovnících zakotven, v právníce terminologii tomu není jinak. Dle zák. č. 108/2006 Sb. o sociálních službách je užívám pojem „osoba bez přístřeší“, příp. „osoba v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení“. Bezdomovci byli rovněž řazeni do kategorie „občanů společensky nepřizpůsobených“. Související právní úpravou týkající se bezdomovectví se budu dále podrobněji zabývat v další části této práce.

• **Bezdomovectví**

Pokud naváží na výklad pojmu jako v předešlém případě, tak dle otevřené internetové encyklopedie Wikipedie termín bezdomovectví ve spojení s termínem bezdomovec označuje způsob života této osoby (bezdomovce) a existenci tohoto jevu.

Hradecký rozlišuje mezi pojmy bezdomovectví a bezdomovství. Doslovně uvádí: *“Když mluvíme o pojmech, přimlouval bych se, když chceme pojmenovat onen fenomén, abychom používali raději pojem BEZDOMOVSTVÍ, protože ten lépe popisuje určitý stav, situaci než pojem BEZDOMOVECTVÍ. Ten už připomíná nějaké řemeslo, nějaké trvalé postavení, se kterým se nedá nic udělat, jako kupectví, řeznictví, tak bezdomovectví. Proto raději používám výraz BEZDOMOVSTVÍ, který je neutrální.“*⁸

---

⁶Hradecký, I., Sborník ze semináře na téma Bezdomovství v Evropě Olomouc, 4.3.1998. Naděje, o.s., ISBN: 80-902292-3-9

⁷ FEANTSA - Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci, Fédération Européenne d' Association s Nationales Travaillant avec les Sans Arbi) je nejznámější a nejvýznamnější institucí, které pracuje v oblasti bezdomovectví na evropské úrovni. Sídli v Bruselu. Její činnost je podporována Evropskou komisí. Byla založena v roce 1989. Je zaměřena na prevenci a odstraňování bezdomovectví, produkuje teoretické studie k příčinám bezdomovectví a jeho dopadům na společnost. Sdružuje NNO poskytující služby bezdomovcům z 30 evropských zemí. Spolupracuje s institucemi EU a má statut konzultanta při OSN.

⁸ Hradecký, I. Sborník ze semináře na téma Bezdomovství v Evropě Olomouc, 4.3.1998. Naděje, o.s., ISBN: 80-902292-3-9

S veškerou úctou zastávám názor, že na vynechání či přehození pořadí písmen až tak nezáleží, oba termíny se již ustálily, v literatuře jsou oba užívány. Podstatné je, že hovoříme o totožném problému. Čtenář se tedy jistě nebude zlobit, když budu ve své práci používat oba termíny.

Jandourek definuje bezdomovectví jako „životní situaci lidí bez přístřeší, kteří sice z úředního hlediska trvalý pobyt „papírově“ mají, ale nežijí v něm, postrádají pevný, pravidelný a přiměřený příbytek k přenocování“⁹.

Čaníková popisuje bezdomovectví jako negativně hodnocený společenský jev, zahrnující jednání a procesy vedoucí ke ztrátě zázemí, životních jistot a ke společenskému vyloučení. Bezdomovectví znamená také samotný fakt existence lidí bez domova, které nejsou schopny svou situaci bez pomoci druhých řešit a vyhledávají proto různé formy sociální pomoci. Bezdomovectví jako životní situace je projevem extrémní chudoby.¹⁰

Sekot popisuje bezdomovství jako extrémní sociální vyloučení ve smyslu krajní chudoby, ztráty střechy nad hlavou, ale i absence nejužší sítě mezilidských vztahů tvořících podstatu domova¹¹.

Dle všeobecně v mezinárodním měřítku uznávané definice bezdomovectví uváděnou FEANTSA se jedná o absenci vlastního, trvalého a přiměřeného obydlí. Tato definice byla později upravena - je to pojmenování populační skupiny zahrnující jak zjevné bezdomovce (rooflessness), tak i osoby, jejichž bydlení je neadekvátní vůči minimálním standardům v dané kulturní oblasti (houselessness).

---

⁹ Jandourek, J. Sociologický slovník, 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0

¹⁰ Čaníková, P. Slovníček k problematice bezdomovectví: dostupné z <http://petra.canik.cz/2008/06/14/slovnicek-k-problematice-bezdomovectvi>

¹¹ Sekot, A., Sociologické texty, Institut mezioborových studií Brno, Brno, 2004

- **Domov a bydlení**

Slovo domov znamená obecně místo, kde jsme „doma“. Znamená to vlastní lidské obydlí – dům, byt, ve kterém lze hledat útočiště a uspokojovat základní lidské potřeby. Za domov bývá označována „střecha nad hlavou“ (přístřeší). Avšak ani toto označení není přesné. Je totiž možné mít střechu nad hlavou a přesto být bez domova, což dokazuje pohled na samotné bezdomovce v azylových centrech, klienty nocleháren a ubytoven a další bezdomovectvím ohrožené skupiny. Těmi jsou např. děti v dětských domovech, odsouzení ve výkonu trestu, apod. Hradečtí výstižně uvádí, že: *„být bez domova je tedy něco důležitějšího, něco hlubšího a bolestnějšího, než být bez střechy nad hlavou.“*¹²

Peiger definuje domov jako prostor, poskytující jednotlivci pocit bezpečí a ochranu před nepřízní vnějšího prostředí. Jedná se samozřejmě o nepříznivé působení vlivů přírodní i sociální povahy. Součástí domova jsou i blízcí lidé, vzájemně propojeni pozitivními emočními vazbami¹³.

Bydlení je soubor činností, které souvisí s užíváním obydlí. Mezi základní znaky bydlení patří jeho oddělenost, nezávislost a nedotknutelnost. Právo na bydlení vyplývá i z Listiny základních práv a svobod.

---

¹² Hradečtí, V. a I., *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. 1. vyd. Praha: Naděje, 1996. ISBN: 80-902292-0-4

¹³ Peiger, J. *Možnosti sociálního začleňování osob společensky nepřizpůsobených-bezdomovců*. Brno: 2006. Interní dokument oddělení sociální prevence a pomoci MMB – dostupný z: <http://www.dno-os.cz>

- **Sociální vyloučení (sociální exkluze)**

Bezdomovectví bývá označováno jako jedna z forem extrémního sociálního vyloučení. V současném diskurzu se termín sociální vyloučení (sociální exkluze) začíná používat náhradou za termín chudoba. Chudoba ovšem nikoli ve smyslu prostého materiálního nedostatku, ale chudoba strukturální, která zabraňuje postiženým osobám účastnit se aktivit běžných pro jiné občany¹⁴.

- **Chudoba**

Chudoba označuje sociální status člověka, vyznačující se hmotným nedostatkem. Lze ji dále dělit na chudobu absolutní a relativní, dále na chudobu objektivní a subjektivní, apod.:

- **chudoba absolutní**, o které hovoříme v případě, že se člověk dostane do stavu, kdy není schopen uspokojit své nezákladnější potřeby, jako je zajištění potravy a ošacení. Tento druh chudoby může dojít až do stavu, kdy je ohrožen život takto postižené osoby.

- **chudoba relativní** je stav, kdy jedinec nebo rodina uspokojují své sociální potřeby na výrazně nižší úrovni než je průměrná úroveň v dané společnosti.

- **chudoba objektivní** - tu určuje stát, který konkrétně řekne co znamená uspokojování základních lidských potřeb a určí komu přísluší jaká pomoc.

- **chudoba subjektivní** - je vlastní hodnocení svého stavu, které nemusí být shodné s objektivní chudobou a neplnou z toho žádné důsledky¹⁵.

Pro nejkritičtější stádium chudoby, kdy lidé nemají přístup k základním potřebám jako je jídlo, voda, přístřeší, hygienické zařízení a zdravotní péče se užívá termín extrémní chudoba.

---

¹⁴ : <http://www.tspweb.cz/slovnicek.shtml>

¹⁵ <http://wikipedie.cz>

- **Marginalita, marginalizace**

Odsouvání jedinců nebo sociálních skupin na okraj, do méně významného postavení. Za marginální (okrajové) je označována situace jednotlivých osob nebo celé skupiny bezdomovců, kteří se vyskytují „na okraji společnosti“, nebo do ní nejsou plně integrováni¹⁶.

V případě dobrovolného vyloučení sebe sama ze společnosti, které vede k neschopnosti komunikace a spolupráce s širším sociálním okolím hovoříme o automarginalizaci.

O skryté marginalizaci hovoříme v případě, že lidé žijí na okraji společnosti jednotlivě, aniž by věděli o existenci dalších lidí, kteří nuceně vyznávají podobný způsob života.

- **Stigma, stigmatizace**

Označení, kterým je osoba ve své skupině negativně odlišena od platných standardů (od psychické, fyzické nebo sociální normality), což ohrožuje její sociální identitu a plné přijetí ze strany druhých. Připsání stigmatu se děje stigmatizací – přiřčením negativních společenských atributů¹⁷.

- **Deprivace**

Stav nedostatku nebo strádání v psychologickém smyslu. Je dána nemožností uspokojit své potřeby. Sociální deprivace je způsobena nedostatečným zajištěním statků, peněz nebo služeb, které jedinec nebo skupina pokládají za životně důležité. Stav strádání jedince, který trpí nedostatkem sociálních kontaktů.

---

¹⁶ <http://petra.canik.cz/2008/06/14/slovnicek-k-problematice-bezdomovectvi/>

¹⁷ tamtéž

• Resocializace

Proces znovuzapojení, opětovného začlenění jedince do života společnosti, z níž byl vyřazen. Dle Sekota jde o proces ztráty původních vzorů chování a přejímání nových vzorů v kontextu zásadního životního přechodu¹⁸.

1.2 Vývoj bezdomovectví v ČR

Obecně se uvádí, že v České republice vyvstala problematika bezdomovectví, (alespoň toho novodobého, o kterém pojednává tato práce), až po listopadu roku 1989. Do této doby bylo pro českou populaci známo spíše z kapitalistického západu. Samozřejmě, že bezdomovci v naší republice existovali, avšak socialistická, nebo chceme-li komunistická ideologie jejich existenci záměrně neuváděla a svým způsobem i částečně potlačovala. Totalitní režim v podstatě své občany před negativními jevy, jako bezdomovectví a s ním spojenou nezaměstnaností, chránil.

Před rokem 1989 proti bezdomovcům úspěšně „bojoval“ zákon o příživnictví. Každý občan musel být zaměstnán a mít trvalé bydliště. Pokud to nesplňoval, byl „uklizen“ do výkonu trestu. Stát držel nad pracujícími „ochrannou ruku“, zajišťoval práci i pro méně výkonné, méně vzdělané, zdravotně či jinak handicapované jedince. Nekladl důraz na osobní aktivitu a vychoval si tak část populace neschopnou postarat se o sebe sama. Ve zmíněném přístupu státu vidí mnozí autoři příčiny vzniku problému bezdomovectví u nás.

Po listopadu 1989 se začali lidé cítit svobodněji, svobodně se pohybovali, svobodně se vyjadřovali a „svobodně“ zjistili, že u nás existuje spousta bezdomovců. Nepracující již nebyli zločinci, což vedlo k tomu, že komu se pracovat nechtělo, nepracoval. Další „olej do ohně“ přilila amnestie Václava Havla v roce 1990, kdy bylo z výkonu trestu propuštěno na 15 000 lidí, z nichž mnozí nenašli práci, neměli se ani kam vrátit a zařadit

---

¹⁸ Sekot, A., Sociologické texty, Institut mezioborových studií Brno, Brno, 2004

a rozšířili tak řady bezdomovců. Dále byly zprivatizovány velké státní podniky, které dříve zaměstnávaly nespočet lidí, kterým navíc poskytovaly ubytování na podnikových ubytovnách. Pro mnohé z těchto lidí bylo zrušení pracovních míst a ubytoven, jejich jediných domovů, destruktivní. Od roku 1989 však již uplynulo více let a bezdomovci se „rekrutují“ dál, přestože o totalitním režimu někteří z nich už jen četli, nebo slyšeli z vyprávění. Nelze tedy všechno svádět na minulý politický režim.

Příčin, které dohnaly mnoho lidí k bezdomovectví je mnoho, stejně tak jako samotných bezdomovců. Nejzákladnější příčiny budou uvedeny v další části této práce. Jisté však je, že v České republice celkový počet lidí bez domova není znám. Heczková uvádí, že podle Českého Helsinského výboru žije v ČR přibližně 100 tisíc a odhaduje se, že každým rokem přibývá 10% nových bezdomovců. Dále uvádí, že podle údajů ze sčítání lidí, domů a bytů v roce 2001 žilo v České republice 10 230 060 lidí. Z toho ovšem v bytech žilo 10 101 302 lidí. Ze zbývajících 128 758 lidí žilo 71 181 v různých zařízeních (dětské domovy, nápravná zařízení, ústavy sociální péče, domovy důchodců, atd.) – mnozí z takto žijících jsou potenciálními bezdomovci. Další 41 604 lidí žilo mimo byt a zařízení, ale v nějakém domě (chata, pracoviště, ubytovna, apod.). I to jsou potenciální (a mnozí z nich zjevně) bezdomovci. Skutečně zjevných bezdomovců (osob žijících mimo dům) bylo sečteno 15 973.¹⁹

Heczková dále poukazuje na skutečnost, že z lidí žijících v bytech jich žilo 154 757 v bytech III. kategorie a 95 926 v bytech IV. kategorie a tím pádem je rovnou řadí mezi potenciální bezdomovce. Dle údajů ze sčítání lidí, domů a bytů bylo tedy v roce 2001 v České republice více než 300 tisíc zjevných, skrytých či potenciálních bezdomovců...

---

¹⁹ Heczková, E.: Dopady kapitalismu: bezdomovectví: Dostupné z :<http://www.blisty.cz/2005/10/31/art25561.html>

Sociologické údaje o bezdomovecké populaci v ČR uvádí FEANTSA v národní zprávě ČR za rok 2007 následovně²⁰:

• **Věková struktura českých bezdomovců:**

- 4 % bezdomovců jsou ve věku 0 - 18 let
- 9 % ve věku 19 - 25 let
- 19 % ve věku 26 - 40 let
- 28 % ve věku 41 – 50 let
- 25 % ve věku 51 – 62 let
- 15 % bezdomovců je starších než 62 let
- ženy tvoří mezi bezdomovci v ČR 10 až 15 % (což je o 10 % méně než v EU)

• **Nejvyšší dosažené vzdělání:**

- 34 % bezdomovců je vyučeno
- 30 % má základní vzdělání
- 7 % středoškolské vzdělání s maturitou
- 6 % středoškolské vzdělání bez maturity
- 1 % vyšší než středoškolské vzdělání
- 1 % nedokončené základní vzdělání
- 21 % nebylo vzdělání zjištěno

• **Lidé bez domova v ČR přespávají:**

- 21 % na ubytovně, v noclehárně či azylovém domě
- 15 % na nádraží
- 13 % u známých
- 2 % v podnájmu
- 1 % ve squatu
- 48 % má jiné, nestálé ubytování

---

²⁰

http://www.feantsa.org/files/Employment_annual_theme/Annual_theme_documents/National%20reports/Czech_republic_empl_report_2007_CZ.pdf

- **Další údaje:**

- 25 % českých bezdomovců jsou invalidní důchodci
- 25 % bezdomovců má zkušenost s dětským domovem
- 15 % bezdomovců má zkušenost s psychiatrickou léčebnou

Přesné údaje o počtu bezdomovců v ČR neexistují. Projekt sčítání bezdomovců v podstatě proběhl pouze ve dvou velkých městech a sice v Praze v roce 2004 a o dva roky později v Brně. Při tomto sčítání byly ovšem sčítány pouze zjevní bezdomovci, tudíž reálné číslo je zcela jistě mnohem vyšší. Při tomto sčítání bylo zjištěno²¹:

- **Praha 2004:** celkový počet bezdomovců v průběhu sčítání dosáhl počtu 3096 osob, z toho 2662 mužů (86 %) a 434 žen (14 %), z toho do 25 let 14 %, 25 – 60 let 73 %, nad 60 let 8,5 % a odhadnout věk se nepodařilo u 4.5 %. V lůžkových zařízeních bylo 23 %, v denních centrech 13 %, v dalších institucích 3 % a v dopravních prostředcích 10 % osob, venku bylo zjištěno 51 % bezdomovců.

- **Brno 2006:** celkový počet bezdomovců v průběhu sčítání dosáhl počtu 1179 osob, z toho 852 mužů (72,5 %) a 327 žen (27,5 %), z toho do 25 let 10 %, 25 až 60 let 82 % a nad 60 let 8 %. Z toho v lůžkových zařízeních bylo 32 %, v nočních centrech bez lůžek 4 %, v dalších institucích 4 %, v komerčních ubytovnách 18 %, v dopravních prostředcích 3 % a venku 31 %.

Sčítání bezdomovců proběhlo v Praze ještě v roce 2007, avšak vzhledem k rozdílné metodice přineslo zcela odlišná čísla a sice 1811 bezdomovců. Jako příčina tohoto rozdílu byla prezentována sama o sobě nejasná definice pojmu bezdomovec a tedy nebylo možno bezdomoveckou populaci validně vyčíslit – alespoň tímto způsobem byly nejasnosti vysvětleny v Akčním plánu řešení problematiky bezdomovectví pro rok 2008 a následující období²².

---

²¹ Hradecký, I.: Národní zpráva o bezdomovství v České republice 2006 – dostupný z : <http://www.nadeje.cz/vz/nzob2006p.pdf>

²² Dostupný z : <http://www.magistrat.praha-mesto.cz>

Lze předpokládat, že v současné době jsou aktuální čísla vyšší, přičemž nárůst počtu bezdomovců nelze procentuelně odhadnout.. Provedená sčítání však byla provedena v době před celosvětovou ekonomickou krizí, která postihla téměř všechna odvětví a oblasti a mnoho lidí, někdy i celé rodiny, v jejím důsledku přišlo o práci, o zdroj obživy, o bydlení...

1.3 Organizace poskytující sociální pomoc bezdomovcům

Otázkou bezdomovectví, resp. poskytováním pomoci bezdomovcům v sociální oblasti se zabývají orgány státní správy a samosprávy (nejvýznamněji Ministerstvo práce a sociálních věcí -), dále nestátní neziskové organizace²³ a církve.

První sociální služby pro bezdomovce se dle Hradeckého začaly spontánně utvářet po roce 1990. Nejprve to byly služby dobrovolnické, jež se postupně transformovaly v profesionalizované NNO. Brzy také začala zřizovat své sociální služby, zejména azylové domy a noclehárny, velká města, později i menší²⁴.

Heczková fungování systému hodnotí tak, že Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) sice přispívá svými dotacemi na azylové domy a jiné ubytovny pro bezdomovce (převážně provozované křesťanskými organizacemi), ale tyto dotace zdaleka nezabezpečují jejich provoz (jedná se o částku zhruba 3x menší, než je částka požadovaná). Dále uvádí, že pouze třetina měst provozuje levnou ubytovnu pro bezdomovce a podobné případy, a to ještě většinou s velmi nízkou kapacitou.

---

²³ Nestátní nezisková organizace (NNO) se zabývají obecně prospěšnou činností, nejsou zřizované státem a na státu jsou nezávislé. V České republice jsou jimi: občanské sdružení podle zákona č. 83/1990 Sb., obecně prospěšná společnost podle zákona č. 248/1995 Sb., nadace a nadační fondy podle zákona č. 227/1997 Sb., církevní právnická osoba podle zákona č. 3/2002 Sb.

²⁴ Hradecký, I.: Národní zpráva o bezdomovství v České republice 2005 – dostupné na: <http://www.nadeje.cz/vz/nzob05cz.pdf>

Azylové domy a ubytovny pro bezdomovce v České republice provozují převážně charitativní organizace (Armáda spásy, Naděje, Emauzy, Slezská diakonie a podobně). Nicméně tato pomoc se nedostává zdaleka všem bezdomovcům²⁵.

Když jsem se zeptal kolegů v zaměstnání a známých, která organizace se zabývá prací s bezdomovci, odpověď byla překvapivě vždy stejná – Armáda spásy. Nepochybné je, že tato organizace má zřejmě nejdelší tradici. V této části práce uvedu pouze stručné charakteristiky vybraných organizací a sdružení.

• Armáda spásy ČR²⁶

Armádu spásy založil v roce 1865 metodistický kazatel William Booth. Svoji práci v Československu zahájila v roce 1919 a rychle rozvinula oba rozměry své práce – církevní činnost a domovy pro bezdomovce a jiné skupiny lidí na okraji společnosti. V současné době pracuje ve 113 zemích světa a má více než 1,5 mil. členů. Duchovní a sociální práce probíhá ve 160 jazycích, v téměř 28.000 zařízeních. Armáda spásy v České republice byla registrována MV ČR dne 17.5.1990 jako občanské sdružení. Konkrétní práce v jednotlivých městech, kde Armáda spásy působí (tedy Praha, Brno, Ostrava, Havířov, Karlovy Vary, Krnov, Opava, Přerov a Šumperk), zahrnuje oblast duchovní i sociální.

V České republice zahrnuje činnost Armády spásy v současné době 5 oblastí:

- azylové domy a noclehárny
- domov seniorů
- komunitní centra
- vězeňská péče
- centrum pro mládež

---

²⁵ Heczková, E.: Dopady kapitalismu - bezdomovectví: - dostupné z <http://www.blisty.cz/2005/10/31/art25561.html>

²⁶ <http://www.armadaspasy.cz/>

V současné době je celková kapacita lůžek v ubytovacích zařízeních Armády spásy pro lidi bez domova cca 770 lůžek²⁷ s tím, že v případě potřeby je možno tuto kapacitu krátkodobě zvýšit - jak k tomu pravidelně dochází v zimních měsících. Počet lůžek pro jednotlivé skupiny potřebných je:

- 563 lůžek pro muže
- 85 lůžek pro ženy
- 122 lůžek pro matky s dětmi

● Naděje²⁸

Naděje vznikla jako občanské sdružení v roce 1990. Z počátečního nadšení několika jednotlivců vyrostla organizace, která dnes působí na celém našem území. Od počáteční pomoci uprchlíkům se programy pomoci postupně rozšiřovaly na další skupiny potřebných lidí, od lidí bez domova, přes staré a opuštěné lidi, handicapované děti a mládež, opuštěné děti, až po národnostní menšiny a propuštěné vězně.

Ojedinelá je ordinace praktického lékaře pro lidi bez domova v Praze. Zdravotní stav bezdomovců je vzhledem k jejich způsobu života většinou velmi špatný. Nejčastěji trpí kožními chorobami, nemocemi horních cest dýchacích, ale objevují se u nich také nebezpečné přenosné choroby. Pro jejich zanedbaný vzhled a nedostatečnou hygienu bývá často problém, aby byli ošetřeni v běžných zdravotnických zařízeních.

Z mého pohledu je největším přínosem Naděje její předseda a ústřední ředitel, Mgr. Ilja Hradecký, který se fenoménem bezdomovectví výrazně a dlouhodobě zabývá, vydal několik publikací a je citován téměř ve všech dostupných pracích. Ve své práci bych panu Mgr. Hradeckému chtěl vyjádřit uznání a podporu.

---

²⁷ Ve městě Brně je kapacita jednotlivých služeb následující: Nízkoprahové denní centrum: 49 lůžek, Noclehárna: 46 lůžek, Azylový dům Mlýnská: 86 lůžek, 6 ubytovacích jednotek (7 lůžek), Azylový dům Staňkova: 12 ubytovacích jednotek.

²⁸ <http://www.nadeje.cz/>

• Emauzy ČR²⁹

Občanské sdružení Emauzy ČR vzniklo v roce 1991. Jeho posláním je pomáhat mužům bez domova nalézt hodnoty, které ztratili – střechu nad hlavou, smysluplnou práci a lidskou důstojnost.

V současné době se toto sdružení potýká s vnitřními problémy, kdy jako reakce bývalých zaměstnanců Emauzy ČR byla za účelem pokračování v realizaci obecně prospěšných služeb založena společnost HELPION , o.p.s.³⁰, jejímž posláním je poskytování pomoci a podpory osobám sociálně vyloučeným nebo ohroženým sociálním vyloučením a podpora sociálních služeb, zejména azylových domů.

• Slezská diakonie³¹

Slezská diakonie je NNO, působící od roku 1990, kdy navázala na dřívější charitativní působnost Slezské církve evangelické augsburského vyznání započatou na počátku 20. století. V roce 2005 rozšířila Slezská diakonie svou působnost i do Jihomoravského kraje. V současné době provozuje více než čtyřicet středisek, která nemají samostatnou právní subjektivitu a jsou řízena centrálně ústředím Slezské diakonie v Českém Těšíně. Poskytuje své služby v sociálně - zdravotní oblasti. Svou činnost zakotvuje na praktické realizaci biblických zásad lásky a služby lidem potřebným a lidem v nouzi. V centru pozornosti Slezské diakonie stojí lidé s postižením, senioři, lidé bez domova a všichni ti, kteří se dostali do nejrůznějších těžkých životních situací. Jejím posláním je poskytování kvalitních sociálních a sociálně zdravotních služeb potřebným lidem na základě křesťanských hodnot. Bezdomovcům nabízí přístřeší v azylových domech, noclehárnách a denních centrech, poskytuje jim stravu i radu a pomoc, jak najít zpátky své místo – svůj domov.

---

²⁹ <http://www.emauzy.org/cs/home.php>

³⁰ Obecně prospěšná společnost Helpion, o.p.s. byla založena 27.8.2009 - <http://www.helpion.cz/>

³¹ <http://www.slezskadiakonie.cz/>

• Nový prostor³²

Nový prostor je občanské sdružení založené v roce 1999. Posláním NP je především rozvoj oblasti sociálního podnikání, podpora a rozvoj prostředí a dílčích projektů z oblastí sociálního podnikání, vývoj a realizace sociálně-terapeutické pracovní služby street-paper, vývoj a realizace unikátního tréninkového programu rozvoje klíčových kompetencí s ohledem na uplatnitelnost na otevřeném trhu práce, destigmatizace osob bez přístřeší, informování o realitě příčin a důsledků, prosazování práv a zájmů sociálně handicapovaných osob, medializace sociální problematiky, postupná změna vnímání problematiky bezdomovství ve společnosti a představování rolí a funkcí NNO ve společnosti prostřednictvím časopisu NP.

Díky Novému Prostoru jsou bezdomovci lépe vnímáni. NP neposkytuje ubytování, ale nabízí pro zájemce z řad bezdomovců možnost zaměstnání jako pouliční prodejci časopisu Nový Prostor (NP dává možnost pracovat všem, kteří pracovat chtějí a mohou, ale jinde příležitost nenašli). Dále provozuje denní centrum a různé kulturní a sportovní aktivity.

Uvedený výčet organizací poskytujících sociální služby bezdomovcům je naštěstí mnohem větší – př. Občanské sdružení Dům Agapé, Český červený kříž, Podané ruce, dále ve městě Brně např. Občanské sdružení Lotos Brno, Magdalenium, které je provozovatelem azylového domu Helena a další.

---

³² <http://www.novyprostor.cz/>

1.4 Vztah sociální pedagogiky a sociální práce k fenoménu bezdomovectví

Pokud chceme popsat jaký je vztah sociální pedagogiky a sociální práce k fenoménu bezdomovectví, je nezbytné nejdříve popsat, jaký vztah má k sobě sociální pedagogika a sociální práce.

Pohled na obě uvedené disciplíny se u nás i v sousedních zemích (Německo, Slovensko, Polsko) různí. Rovněž tak se různí pohled samotných autorů (př. Schilling, Böhnisch, Mollenhauer, Noack, Wagner, Radlinská, Hroncová, Kraus, Kratochvílová). Někteří autoři (Huppertz, Schinzler) problém řeší tak, že uvádějí oba pojmy vedle sebe.

Dle Krause představuje sociální pedagogika obor, který se zabývá činnostmi, kterými předcházíme nebo jimi upravujeme problémy jedinců (skupin) vznikající z konfliktů potřeb jedince a společenských institucí, se záměrem zlepšovat kvalitu života³³. V dalším vymezení Kraus uvádí, že sociální pedagogika představuje obor, který se soustřeďuje na otázky pomoci při utváření optimálního životního způsobu. Vstupuje do interakčních a socializačních teorií, ve kterých jsou procesy výchovy (vzdělávání), organizování podmínek rozhodující a také tam, kde „standardní“ výchovné postupy selhávají, či vedou k psychosomatické újmě. Kraus dále uvádí, že sociální pedagogika pojednává o tom, jak optimalizovat a usměrňovat životní situace a procesy a to s akcentem na vnitřní potenciál jedince a jeho individualitu. Centrálním tématem, které se prolíná celým obsahem sociální pedagogiky je rozvoj sociální kreativity, aktivizace sil každého vychovávaného.³⁴

Z toho vyvozují, že sociální pedagogika se snaží nalézat a následně uplatňovat nejúčinnější metody k působení na požadovaný vzdělávací proces každého vychovávaného jedince se snahou maximálně využít jeho vlastností, dovedností a předpokladů. Tyto mohou být u každého odlišné. Rovněž vzdělávací proces může být odlišný. Nejde o klasickou výuku, nýbrž o využití konkrétních životních situací jako učebních pomůcek. Cílem je připravit jedince na úspěšné zvládnutí požadavků dnešního

---

³³ Kraus, B., *Člověk-prostředí-výchova*, Brno, Paido, 2001, ISBN 80-7315-004-2.

³⁴ Kraus, B., *Sociální pedagogika II*, Institut mezioborových studií Brno, Brno, 2007

světa, popř. vyrovnání se s předchozími nezdary a opětovné začlenění do společnosti. Sociální pedagogika z mého pohledu nevede vychovávaného na jeho cestě životem za ruku, snaží se však předcházet tomu, aby upadl. Působí zejména tam, kde upadnutí reálně hrozí a v případě, že k tomu došlo, snaží se o ukázání směru další cesty, včetně doporučení pro úspěšnější zvládnutí.

Přes různá vnímání obou disciplín mají obě mnoho společného. Z mého pohledu zjednodušeně řečeno - sociální práce působí tam, kde sociálně patologické jevy (mezi které bezdomovectví bezpochyby patří) již nastaly, zabývá se tedy postiženými jedinci, kdežto sociální pedagogika může díky své rozvětvenosti a širokému záběru působit na všechny věkové skupiny, celou populaci a tím sociálně patologickým jevům ve společnosti předcházet. Na rozdíl od sociální práce využívá sociální pedagogika k řešení uváděných problémů pedagogických postupů a prostředků.

Vztah sociální práce a sociální pedagogiky k fenoménu bezdomovectví spatřuji v relativně stejném cíli – boji s tímto fenoménem. Oba vědní obory usilují o totéž, avšak mohou mít rozdílné oblasti působení. K této myšlence se podrobněji vrátím v kapitole 5.2 své diplomové práce.

Osobně bych sociální pedagogiku a sociální práci přirovnal ke dvěma stejně velkým, po okraj naplněným chovným rybníkům s kapry, které od sebe odděluje nepatrný břeh. Oba rybníky mají stejný přítok i stejného majitele. Sousedící rybáři, kteří dohlíží na zdravý vývoj kaprů, se znají, mnohdy si navzájem pomáhají. Voda z jednoho rybníku přetéká a mísí se s vodou z druhého a naopak. Reálně hrozí protržení břehu, čímž by vznikl pouze jeden obrovský rybník. I kdyby k tomu došlo, pro kapry se nic nezmění. A poslání řadových rybářů se v podstatě také nezmění, jsou zde kvůli „zdravému vývoji kaprů“.

2. Fenomén bezdomovectví

2.1 Typologie a formy

Jedním z cílů projektu „Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR“ (2007) bylo vytvoření terminologie vyhovující podmínkám v České republice a zároveň vycházející z kritérií stanovených Evropskou unií dle **typologie ETHOS**³⁵.

Dle autorů české typologie se bezdomovci dělí na čtyři velké koncepční kategorie, z nichž každá je dále rozdělena na kategorie operační, s ní spojené životní situace, generické (druhovité) definice a národní subkategorie. Tato typologie nezahrnuje pouze bezdomovce, ale i osoby bezdomovectvím ohrožené. Díky uvedené typologii je při práci s těmito osobami možné k jednotlivcům individuálně přistupovat. Dle zmíněného dělení se o bezdomovcích hovoří jako o lidech:

- a) bez střechy (osoby přežívající venku, případně v noclehárnách)
- b) bez bytu (osoby v ubytovnách pro bezdomovce, v pobytových zařízeních pro ženy, v ubytovnách pro imigranty, osoby před opuštěním instituce, např. věznice, zdravotnická zařízení, apod. a uživatelé dlouhodobější podpory)
- c) v nejistém bydlení (osoby žijící u příbuzných či bez právního nároku, osoby ohrožené vystěhováním, včetně osob ohrožených domácím násilím)
- d) v nevyhovujícím bydlení (osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách jako jsou boudy, chatrče, apod., včetně nevhodného bydlení, kterým může být např. neobyvatelný či přelidněný byt)³⁶.

---

³⁵ ETHOS (European Typology of Homelessness and housing Exclusion) Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení – Dostupné na: www.feantsa.org

³⁶ Hradecký, I. a kol., Definice a typologie bezdomovství, Praha, Naděje 2007, ISBN 978-80-86451-13-8

• Formy

S postavou bezdomovce je spjat obrázek špinavého individua spícího pod mostem. Ano, jsou takoví, ale ti, kteří jsou na očích, které vidíme postávat na veřejných místech, jsou bohužel pouhou pomyslnou špičkou ledovce. V jejich případě hovoříme o formě tzv. zjevného bezdomovectví. Hradečtí popisují tři formy³⁷ bezdomovectví, které zobecněly a ostatní autoři je ve svých publikacích pouze přejímají. Dle dělení Hradeckých se jedná o tyto formy bezdomovectví:

- a) **Zjevné** - Mezi zjevné bezdomovce řadíme osoby, které okázale žijí mimo standardní hranice sociálních norem a návyků. Zjevní bezdomovci tvoří nejviditelnější, ale zároveň nejredukovanější část bezdomovecké populace. Do této skupiny patří osoby žijící na ulicích, na nádražích, na zmíněných veřejných prostranstvích, dále sem patří i osoby, které vyhledávají ubytování v různých noclehárnách připravených městy či charitativními organizacemi, azylových domech apod.
- b) **Skryté** - Mezi skryté bezdomovce řadíme lidi, kteří jako bezdomovci žijí, ale nejsme schopni to rozlišit „na první pohled“, to je valná většina lidí bez domova. Jsou to ti lidé bez přístřeší, kteří se z nějakého pouze jim známého důvodu neobracejí na veřejné či charitativní služby, aby našli nocleh. Počet těchto osob může být značný převážně v regionech, kde není dostačující nabídka sociálních služeb. Tyto osoby užívají jiné formy pomoci, např. ubytování u příbuzných, známých, nebo přebývají v nevyhovujících podmínkách, kterými mohou být opuštěné domy, chaty, squaty, sklepy, stany, výměníky kanálů, staré automobily, apod.
- c) **Potencionální** - Mezi potencionální bezdomovce řadíme osoby, kterým bezdomovectví reálně hrozí, např. z důvodu nevhodných či nejistých bytových podmínek. Potřeby těchto lidí jsou úřadům buďto neznámé, nebo známé pouze částečně. Žijí v různých životně těžkých podmínkách, denních rodinných problémech, v potížích osobního charakteru, v potížích udržet si bydlení a v riziku

---

³⁷ Hradečtí, V. a I. Bezdomovství -extrémní vyloučení. 1.vyd. Praha: Naděje, 1996. ISBN: 80-902292-0-4

jej ztratit. Dále se do této skupiny řadí osoby, čekající na propuštění z různých ústavů a zařízení, výkonu trestu, dětského domova, psychiatrické léčebny, apod. Z rostoucí globalizací a migrací z nejrůznějších ekonomických, existenčních či jiných osobních důvodů roste počet potencionálních bezomovců v řadách migrantů, přestěhovalců a azylantů.

2.2 Příčiny

Bezdomovectví může postihnout každého, bez ohledu na dosažené vzdělání, dřívější sociální postavení, věk a pohlaví. Přesto jsou však někteří jedinci více ohroženi, kdy na vznik bezdomovectví má vliv řada faktorů, které budou níže popsány. Dle obecného mínění (soudě z rozhovorů se známými a řady novinových článků na téma bezdomovci) se za hlavní příčinu bezdomovectví považuje alkoholismus, nebo toxikomanie. Do popředí se však dle mého názoru dostávají i další příčiny, jako je gamblerství, ale především ztráta zaměstnání, rozvodovost či zadluženost. Heczková uvádí následující příčiny³⁸:

- ztráta zaměstnání či bydlení
- nízká úroveň životního minima
- nedostatek cenově dostupného bydlení
- zadluženost, rozvod, či rozpad rodiny
- rozchod partnerů žijících spolu „na hromádce“
- otřesné rodinné podmínky (týrané či sexuálně zneužívané ženy nebo děti, ženy či děti alkoholiků, atd.)
- psychické a citové zhroucení
- odchod z dětských domovů, kde mladí lidé nemohou po vyučení a dosažení plnoletosti dále zůstat, propuštění z vězení
- smrt někoho blízkého, osamělost, nesamostatnost
- stáří, dlouhé čekací doby na umístění v domově důchodců
- mentální retardace, fyzická či psychická choroba

---

³⁸ Heczková, E., Bezdomovci a my - dostupné na <http://www.getsemany.cz/node/292>

- alkoholismus, drogy, hráčství či jiná závislost
- uprchlictví, migrace, atd.

Procentuelně je dle Heczkové nejčastější příčinou bezdomovectví ztráta zaměstnání (23%), následuje rozvod (20%), rozchod z rodiny (11%), výkon trestu (5%) a další. Oproti tomu Hradecký ve své tematické zprávě 2005³⁹, zpracované pro Evropskou observatoř bezdomovství, jako subjektivně vnímanou příčinu bezdomovectví z pohledu dotazovaných bezdomovců uvádí jako nejčastější příčinu problémy v rodině, v partnerských vztazích, rozvod či útěk z domova. Ztrátu zaměstnání jako subjektivní příčinu bezdomovectví vidí dotazovaní až na dalších místech, většinou jako doprovodný jev.

Dle výzkumu FEANTSA mezi nejčastější příčiny bezdomovectví v ČR patří:

- 23 % ztráta zaměstnání
- 20 % rozvod
- 11 % odchod z rodiny
- 5 % výkon trestu
- 3 % špatné hospodaření
- 2 % výstup z ústavního zařízení
- 29 % jiné příčiny
- 7 % dobrovolné rozhodnutí⁴⁰

Dle mého názoru nespouští bezdomovectví pouze jedna příčina. Je zřejmé, že jedna příčina navazuje na další, např. ztráta zaměstnání vede k finančním problémům, které mohou postižení v některých případech řešit různými úniky (alkohol, drogy), což může vést k destabilizaci rodinných vztahů, zadlužení, ztrátě bydlení, atd. Každý jedinec se s nastalými problémy snaží vypořádat jinak, přičemž existuje odlišné kvalitativní rozlišení příčin u mužů, u žen i v případech dětí a mladistvých.

---

³⁹ Hradecký, I., Profily bezdomovectví v České republice, Proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé, Praha, Říjen 2005

⁴⁰ http://www.feantsa.org/files/Employment_annual_theme/Annual_theme_documents/National%20reports/Czech_republic_empl_report_2007_CZ.pdf

Hradečtí tyto příčiny popisují následovně:

- a) **Příčinou bezdomovství mužů** bývají obvykle faktory materiální a osobní, méně pak vztahové a institucionální. Charakter bezdomovství mužů je více veřejný. Vedou k tomu dva důvody: především u mužů převládají jako prvotní faktory materiální (ztráta bytu, ztráta zaměstnání, nedostatečné příjmy) často v kombinaci s faktory osobními (nemoc, osamělost, stáří, alkoholismus či závislosti). Současně je mužům přirozenější tendence demonstrovat své bezdomovství tím, že aktivně vyhledávají nabízené služby, anebo se předvádějí na veřejnosti.
- b) **Příčinou bezdomovství žen** bývají obvykle faktory vztahové, především problémy v partnerských vztazích, ve většině případů doprovázené násilím. Protože ženy většinou chtějí předejít riziku života v podmínkách zjevného bezdomovství, je u nich charakteristické bezdomovství skryté. Často řeší svůj partnerský problém způsobem, který je vlastní právě znevýhodněným ženám: bydlením u přítele, přítelkyně, rodičů, případně návratem po jistém čase. Nutno zdůraznit ještě další velmi závažnou skutečnost, že ženy zjevného, skrytého či potenciálního bezdomovství mají často s sebou děti.
- c) **Příčinou bezdomovství dětí a mladistvých** bývají faktory institucionální (kojenecké ústavy, pak přechod do dětského domova, pobyt v ústavech výchovných), neúplná rodina, násilí v rodině, zanedbávání, týrání a psychická deprivace dítěte, problémy působení alkoholu a jiných návykových látek, hazardní hra v dětství a dospívání, příčiny poruchy zdraví (mentální retardace, emoční poruchy, syndrom hyperaktivity, schizofrenie, psychomotorická epilepsie a dědičnosti). V poslední době patří k těmto příčinám jalovost pasivního sledování médií, nuda, nezaplněný volný čas, přepracovanost rodičů v rodinných podnicích a ztráta pevnosti rodinných priorit.⁴¹

---

⁴¹ Hradečtí, V. a I. Bezdomovství -extrémní vyloučení. 1.vyd. Praha: Naděje, 1996. ISBN: 80-902292-0-4

2.3 Faktory

Pro vznik bezdomovectví jsou rozhodující různé faktory, které lze posuzovat z několika stran. Obecně se uvádí, že rozhodujícími faktory jsou faktory objektivní a subjektivní⁴².

a) **Objektivní faktory** jsou ovlivněny sociální politikou státu, sociálním zákonodárstvím apod. Rovněž působí na:

- boj s nezaměstnaností, s vyloučením
- sociální ochranu
- zabezpečení ve stáří a v nemoci
- začleňování mládeže do trhu práce
- usnadňování mobility pracujících a jejich adaptaci
- změny ve výrobě
- posilování vzdělanosti a technologických služeb a výcviku pro různé sektory např. zdravotnictví).

Význam objektivních faktorů je také v jejich působení na:

- legislativu (sociální zákonodárství)
- rovnost žen a mužů
- integraci invalidů
- kriminalitu, odčerpávající velké zdroje společnosti
- problémy menšin, exilu a migrace

b) **Subjektivní faktory** jsou ovlivněny jednotlivci, rodinami, společenskými skupinami, jejich schopnostmi, rysy, temperamentem, charakterem, věkem apod. Mohou působit např. na:

- dodržování lidských práv
- zachování integrity práva a respektování zásady rovných příležitostí pro všechny občany
  - vzdělanost a kvalifikaci občanů.

---

⁴² Hradečtí, V. a I. Bezdomovství - extrémní vyloučení. 1. vyd. Praha: Naděje, 1996. ISBN: 80-902292-0-4

Hradečtí dále subjektivní faktory rozdělují na čtyři kategorie:

1. **Materiální** (ztráta bydlení, nejisté bydlení, ztráta zaměstnání, dlouhodobá nezaměstnanost, nedostatečné příjmy, zadluženost, neschopnost obhospodařovat vlastní rozpočet, tragická událost ve formě ztráty živitele, majetku apod.),
2. **Vztahové** (změny struktury rodiny, rodinné nebo manželské problémy, diskriminace ženy, porušené vztahy mezi partnery, mezi rodiči a dětmi, mezi dětmi a rodiči, rozvod manželů, rozchod partnerů žijících v konkubinátu, rozdělení nebo rozpad rodiny, násilí v rodině, sexuální zneužívání a znásilnění, osamělost),
3. **Osobní** (mentální retardace, duševní či tělesná choroba, nesamostatnost, osamělost, invalidita, alkoholismus a další závislosti, hráčství, sociální nezralost),
4. **Institucionální** (propuštění z ústavu, z vězení, opuštění dětského domova).

2.4 Důsledky

Co je důsledkem bezdomovectví lze odvodit již z první kapitoly, ve které jsou vymezeny základní pojmy. Bezdomovectví vede k sociálnímu vyloučení (exkluzi) postižených, k jejich vytlačování na okraj společnosti (marginalizaci), ke stigmatizaci a strádání ve všech směrech. Resocializace (znovuzapojení) takového člověka do „normálního“ života je tímto značně ztížena a dle mého názoru je ve značné míře závislá na době trvání bezdomovectví. Rovněž je závislá na „skutečném chtění“ člověka znovu se pokusit zapojit do normálního, běžného života. Mnozí bezdomovci hovoří o tom, že jim nikdo nepomůže, avšak z vlastní zkušenosti s některými z nich vím, že jakákoliv pomoc se mívá účinkem, neboť o ni v podstatě nestojí.

Jako nejzávažnější důsledek bezdomovectví spatřuji zhoršující se psychické i fyzické zdraví postižených. Mnoho bezdomovců trpí zdravotními problémy, mají psychické poruchy. Někteří zdravotní pomoc nevyhledávají, jiným se dostane pozdě. Bez možnosti vykonávání základních lidských potřeb každý jedinec strádá. Zhoršující se zdravotní stav (po všech stránkách) vede k vyčerpání organismu. Je těžké odhadnout věk bezdomovce, většina jich vypadá starší, než ve skutečnosti. Frázi „na svůj věk nevypadáte“, popřípadě „na svůj věk vypadáte velmi dobře“ u této skupiny lidí zřejmě není možné použít ani jako lichotku.

Jsem přesvědčen, že bezdomovci, kteří zůstanou bez pomoci, umírají předčasně. Výrazně předčasně, navíc v nedůstojných podmínkách. Takových nedůstojných odchodů ze světa jsem za dobu své praxe u Policie České republiky ve městě Brně viděl víc než dost. O těchto důsledcích bezdomovectví jsem se nedočel z novin či odborné literatury, byl jsem přímo u toho a tím byl „zážitek“ (pokud to vůbec lze takto nazvat) mnohem silnější. Hovořím zde o kvalitě života, o důstojných životních podmínkách. Nabízí se tedy otázka: **„Jakou hodnotu je třeba chránit víc, než hodnotu lidského života?“**

3. Právní úprava České republiky týkající se bezdomovectví

Jak již bylo dříve zmíněno, v právní terminologii není termín bezdomovec či bezdomovectví zakotven. Právo na bydlení, které je pro bezdomovce stěžejní, není přímo zaručeno Ústavou ČR, ani jiným ústavním zákonem. V této kapitole chci zmapovat právní předpisy, které se, ač v některých případech pouze okrajově, bezdomovectví dotýkají.

3.1 Listina základních práv a svobod⁴³

Dle článku 1 jsou lidé svobodní a rovní v důstojnosti i právech. Základní práva jsou nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná. Na některá práva však lidé bez domova – v tomto případě zjevné bezdomovci – jen stěží dosáhnou.

- čl. 3, odst. 1: Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.
- čl. 10, odst. 1: Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.
- čl. 26, odst. 3: Každý má právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Občany, kteří toto právo nemohou bez své viny vykonávat, stát v přiměřeném rozsahu hmotně zajišťuje; podmínky stanoví zákon.
- čl. 30, odst. 1: Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele.
- čl. 30, odst. 2: Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.
- čl. 31: Každý má právo na ochranu zdraví. Občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon.

---

⁴³ zák. č. 2/1993 Sb. – dostupný na: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

Pokud byla citována práva vyplývající z Listiny základních práv a svobod, stojí jistě za zmínku i práva zakotvená ve Všeobecné deklaraci lidských práv⁴⁴, o kterých zřejmě bezdomovci nemají ani tušení. Dle Jiruška⁴⁵ jsou tato práva bezdomovcům často zamlčována a upírána:

- článek 2. bod 1.: Každý má všechna práva a všechny svobody, stanovené touto deklarací, bez jakéhokoli rozlišování, zejména podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení.

- Všechna tato práva se tedy týkají i osob bez dokladů, majetku, přístřeší a bez trvalého pobytu včetně osob jiné národnosti.

- článek 22.: Každý člověk má jako člen společnosti právo na sociální zabezpečení a nárok na to, aby mu byla národním úsilím i mezinárodní součinností a v souladu s organizací a s prostředky příslušného státu zajištěna hospodářská, sociální a kulturní práva, nezbytná k jeho důstojnosti a k svobodnému rozvoji jeho osobnosti.

- Každý člověk je tedy členem společnosti, která v případě, že mu odpírá sociální zabezpečení, snižuje s jeho lidskou důstojností i důstojnost vlastní.

- článek 23.: Každý má právo na práci, na svobodnou volbu zaměstnání, na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky a na ochranu proti nezaměstnanosti. Každý, bez jakéhokoli rozlišování, má nárok na stejný plat za stejnou práci.

- Zde Jirušek upozorňuje, že právo na práci není výmyslem minulého režimu, ale nezcizitelné lidské právo, zcela rovnocenné například právu svobody projevu nebo

---

⁴⁴ Všeobecná deklarace lidských práv je nezávazný dokument, obsahující nejznámější katalog lidských práv. Podle některých teoretiků nabylo toto prohlášení závaznosti jako právní obyčej. Všeobecná deklarace lidských práv byla schválena Valným shromážděním Organizace spojených národů dne 10. prosince 1948.

⁴⁵ Jirušek, J., Bezdomovectví v zrcadle Všeobecné deklarace lidských práv – Dostupné z: <http://www.blisty.cz/art/10374.html>

pohybu. Nedostatečnou ochranou proti nezaměstnanosti zaviňuje společnost sociální, zdravotní a psychickou nezpůsobilost člověka k práci a to ve velmi krátkém čase (jak dokládají výzkumy lékařů). Proto je nutno nezaměstnanost jako fenomén zcela eliminovat.

- článek 25. bod 1.: Každý má právo na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit jeho zdraví a blahobyt i zdraví a blahobyt jeho rodiny, počítaje v to zejména výživu, šatstvo, byt a lékařskou péči, jakož i nezbytná sociální opatření, má právo na zabezpečení v nezaměstnanosti, v nemoci, při nezpůsobilosti k práci, při ovdovění, ve stáří nebo v ostatních případech ztráty výdělečných možností, nastalé v důsledku okolností nezávislých na jeho vůli.
- Toto jsou další, bezdomovcům často záměrně nesdělovaná lidská práva. Nestátní charitativní organizace jsou s to s maximálním úsilím zajistit výživu, šatstvo, ubytování a lékařskou péči pouze pro menší část bezdomovců. Ostatní zmíněná práva, která spadají pod pravomoc státu, jsou bezdomovcům systematicky upírána. Podle systému, že bez trvalého bydliště člověk prakticky nemůže získat podporu v nemoci, nezaměstnanosti a ve stáří.
- článek 28.: Každý má právo na to, aby vládl takový sociální a mezinárodní řád, ve kterém by práva a svobody stanovené v této deklaraci byly plně uplatněny.
- Konstatování, že každý má právo, se pochopitelně vždy vztahuje i na bezdomovce. Pokud současný sociální systém nezajišťuje všem lidem plně jejich práva, je nutné jej v jejich prospěch změnit. Teprve pak budeme moci být důstojnou lidskou společností, což se o takové, jež potlačuje některá Lidská práva, říci nedá.

3.2 Další zákony

Tato kapitola není vyčerpávajícím výčtem zákonů dotýkajících se problematiky bezdomovectví, chci pouze poukázat na vybrané předpisy, mezi které patří:

- **Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník** ⁴⁶

v ust. § 11 uvádí, že fyzická osoba má právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a *lidské důstojnosti*, jakož i soukromí, svého jména a projevů osobní povahy.

- Dále by se bezdomovectví v tomto zákoně mohl dotýkat prakticky celý oddíl čtvrtý: Zvláštní ustanovení o nájmu bytu.

- V právní terminologii týkající se sociální oblasti byli bezdomovci zahrnuti mezi „občany společensky nepřizpůsobené“⁴⁷. Do okruhu těchto osob se řadí:

- a) občané propuštění z výkonu trestu odnětí svobody
- b) občané, proti nimž je vedeno trestní řízení, popřípadě jimž byl výkon trestu odnětí svobody podmíněně odložen, a kteří ji potřebují k překonání nepříznivých sociálních dopadů
- c) občané závislí na alkoholu nebo jiných toxikomaniích, kteří sociální péči potřebují v řešení sociálních situací
- d) občané žijící nedůstojným způsobem života
- e) občané propuštění ze školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy po dosažení zletilosti.⁴⁸

---

⁴⁶ dostupný na: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/obcankzak/cast8h7.aspx>

⁴⁷ Často autoři uvádí osoby společensky „nepřizpůsobivé“

⁴⁸ § 52 prováděcí vyhlášky MPSV č. 182/1991 Sb. k zákonu o sociálním zabezpečení – dostupný z: http://i.iinfo.cz/urs-att/p_182-91-114816949052473.html - uvedené ustanovení bylo ke dni 1.1.2007 zrušeno vyhláškou č. 506/2006Sb. = vyhláška, kterou se mění vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.

Péči o tyto občany zajišťovaly pověřené obecní úřady, které dle ust. § 51 vyhlášky č. 182/1991 Sb. měly pomáhat občanům, kteří se přechodně ocitli v mimořádně obtížných poměrech nebo v nich žijí, k překonání nepříznivých životních situací.

- § 53 - Občanům společensky nepřizpůsobeným se poskytuje sociální poradenská péče k překonání obtížných životních poměrů a pomáhají se jim řešit sociální důsledky jejich společenské nepřizpůsobenosti.
- § 56 - Při výkonu péče o společensky nepřizpůsobené občany spolupracují obce s orgány činnými v trestním řízení s dalšími státními orgány, s nápravně výchovnými ústavami, zdravotnickými zařízeními, občanskými sdruženími, církvemi, charitativními a jinými organizacemi.

● **Zákon č. 133/2000 Sb., zákon o evidenci obyvatel⁴⁹**

- § 1 uvádí, že *občan může mít jen jedno místo trvalého pobytu*. Uplatňování nároků a práv v sociální oblasti bývá většinou fixováno právě na místo trvalého pobytu.
- § 5 – Změnu místa trvalého pobytu občan ohlásí ohlašovně v místě nového trvalého pobytu. *Je-li údaj o místě trvalého pobytu úředně zrušen (§ 12), je místem trvalého pobytu sídlo ohlašovny, v jejímž územním obvodu byl občanovi trvalý pobyt úředně zrušen*
- § 12 odst. 1 – Ohlašovna rozhodne o zrušení údaje o místě trvalého pobytu,
  - b) byl-li objekt, na jehož adrese je občan hlášen k trvalému pobytu, odstraněn nebo zanikl nebo je podle zvláštních právních předpisů nezpůsobilý k užívání za účelem bydlení, nebo
  - c) zaniklo-li užívací právo občana k objektu nebo vymezené části objektu, jehož adresa je v evidenci obyvatel uvedena jako místo trvalého pobytu občana a neužívá-li občan tento objekt nebo jeho vymezenou část.

---

⁴⁹ <http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/zakon-ze-dne-12-dubna-2000-o-evidenci-obyvatel-a-rodnych-cislech-a-o-zmene-nekterych-zakonu-zakon-o-evidenci-obyvatel-1210.html>

V praxi uvedené znamená, že každý bezdomovec má hlášené trvalé bydliště, přestože fyzicky nikde nebydlí. Uvedené údaje nezakládají žádný nárok na bydlení, mají pouze evidenční charakter.⁵⁰

3.3 Očekávané zákony

Jako stěžejní a dlouho očekávané zákony v oblasti sociální péče, které se otázky bezdomovectví dotýkají nutno uvést následující, které vstoupily v platnost k 1.1.2007:

- a) zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách
- b) zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu
- c) zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi

• **Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách (ZSS)**⁵¹

Jedná se o průlomový zákon v oblasti sociálních služeb. Před jeho vznikem upravoval vztahy v sociální oblasti m.j. zákon č. 100/1988 Sb. o sociálním zabezpečení. Pro bezdomovce je zde užíván pojem „osoba bez přístřeší“, příp. „osoba v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení“.

Hlavním posláním tohoto zákona je chránit práva a oprávněné zájmy lidí, kteří jsou oslabeni v jejich prosazování, a to z různých důvodů jako je věk, zdravotní postižení, nedostatečně podnětné sociální prostředí, krizová životní situace a mnoho dalších příčin. Vedle práv a povinností jednotlivců vymezuje také práva a povinnosti obcí, krajů, státu a rovněž poskytovatelů sociálních služeb. Dále upravuje oblast týkající se podmínek výkonu sociální práce, a to ve všech společenských systémech, kde sociální pracovníci působí. Rovněž upravuje předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka.

---

⁵⁰ Tyto osoby mají hlášeno bydliště na tzv. „úřední adrese“. Ve městě Brně je touto adresou Husova č.5, na které bylo v lednu 2010 takto evidováno cca 10 000 lidí. Nevede se však podrobnější evidence a tak tedy nelze zjistit, jaké procento z evidovaných zahrnuje „skutečné“ bezdomovce.

⁵¹ dostupný na: http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/696/_s.155/701?l=108/2006 .Některá ustanovení ZSS se provádějí vyhláškou č.505/2006 Sb.

Mezi základní zásady patří nárok každé osoby na bezplatné poskytnutí základního sociálního poradenství o možnostech řešení nepříznivé životní situace nebo jejího předcházení a dále zachování lidské důstojnosti osob, dodržování lidské důstojnosti a základních svobod osob.

Vymezení některých pojmů a služeb dle zák.č. 108/2006 Sb.

- *sociální služba* – činnost nebo soubor činností dle ZSS zajišťujících pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení. Poskytují se jako služby:

- a) pobytové - služby spojené s ubytováním v zařízení sociálních služeb (např. domov pro seniory, chráněné bydlení či azylové domy),
- b) ambulantní - služby, za kterými člověk dochází nebo je doprovázen či dopravován a jejíž součástí není ubytování (př. poradny a denní centra),
- c) terénní – služby, které jsou osobně poskytovány v jejím přirozeném sociálním prostředí - v domácnosti, v místě kde se vzdělává či pracuje (př. pečovatelská služba či osobní asistence)

a zahrnují:

- a) sociální poradenství,
  - b) služby sociální péče,
  - c) služby sociální prevence (tyto se bezdomovectví týkají nejvýrazněji, jsou upraveny v dílu 4 zákona. ZSS upravuje sedmáct druhů služeb sociální prevence)
- *nepříznivá sociální situace* – oslabení nebo ztráta schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyz. osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo soc. začlenění a ochranu před soc. vyloučením

- *sociální vyloučení* – vyčlenění osob mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace
- *sociální začleňování* – proces napomáhající vyloučeným osobám plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný.

Zařízení sociálních služeb vymezuje ust. § 34 odst. 1:

- a) centra denních služeb,
- b) denní stacionáře,
- c) týdenní stacionáře,
- d) domovy pro osoby se zdravotním postižením,
- e) domovy pro seniory,
- f) domovy se zvláštním režimem,
- g) chráněné bydlení,
- h) azylové domy,
- i) domy na půl cesty,
- j) zařízení pro krizovou pomoc,
- k) nízkoprahová denní centra,
- l) nízkoprahová zařízení pro děti a mládež,
- m) noclehárny,
- n) terapeutické komunity,
- o) sociální poradny,
- p) sociálně terapeutické dílny,
- q) centra sociálně rehabilitačních služeb,
- r) pracoviště rané péče,
- s) intervenční centra,
- t) zařízení následné péče.

Základními činnostmi při poskytování sociálních služeb (§ 35 odst. 1) jsou:

- a) pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu,
- b) pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu,

- c) poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy,
- d) poskytnutí ubytování, popřípadě přenocování,
- e) pomoc při zajištění chodu domácnosti,
- f) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,
- g) sociální poradenství,
- h) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- i) sociálně terapeutické činnosti,
- j) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí,
- k) telefonická krizová pomoc,
- l) nácvik dovedností pro zvládnutí péče o vlastní osobu, soběstačnosti a dalších činností vedoucích k sociálnímu začlenění,
- m) podpora vytváření a zdokonalování základních pracovních návyků a dovedností.

Jako služby sociální prevence přímo se bezdomovectví dotýkající lze uvést:

- **Azylové domy (§ 57)**

- poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení
- služby zahrnují poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, poskytnutí ubytování a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

- **Domy na půl cesty**

- poskytují pobytové služby zpravidla pro osoby do 26 let věku, které po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, popřípadě pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež, a pro osoby, které jsou propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranné léčby. Způsob poskytování sociálních služeb v těchto zařízeních je přizpůsoben specifickým potřebám těchto osob.

- služby zahrnují poskytnutí ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí.

- **Nízkoprahová denní centra (§ 61)**

- poskytují ambulantní, popř. terénní služby pro osoby bez přístřeší
- služby zahrnují pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí.

- **Noclehárny (§ 63)**

- poskytují ambulantní služby osobám bez přístřeší, které mají zájem o využití hygienického zařízení a přenocování
- služby zahrnují poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy a pomoc při uplatňování práv a poskytnutí přenocování.

• **Zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu**⁵²

Zákon stanoví:

- a) *životní minimum* - minimální hranice peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Dle uvedeného zákona činí výše životního minima částku 3.126,- Kč měsíčně.
- b) *existenční minimum* - minimální hranice peněžních příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití. Výše existenčního minima činí částku 2.020,- Kč měsíčně, přičemž je nelze použít u nezaopatřeného dítěte, u poživatele starobního důchodu, u osoby invalidní ve třetím stupni a u osoby starší 68 let.

Životní minimum plní rozhodující úlohu při posuzování hmotné nouze i jako sociálně-ochranná veličina. Vedle životního minima je z důvodu větší motivace zaveden pro dospělé osoby v hmotné nouzi institut existenčního minima.

• **Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi**⁵³

Zákon upravuje poskytování pomoci k zajištění základních životních podmínek fyzickým osobám, které se nacházejí v hmotné nouzi, prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi. Jedná se o situace, kdy osoba nebo rodina nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojování základních životních potřeb. Zákon v ust. § 4 zavádí nové sociální dávky v systému pomoci v hmotné nouzi a sice:

- a) příspěvek na živobytí,
- b) doplatek na bydlení,
- c) mimořádná okamžitá pomoc

---

⁵² dostupný na:

http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411/_s.155/701?PC_8411_number1=110&PC_8411_l=110/2006&PC_8411_ps=10#10821

⁵³ dostupný na:

http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411/_s.155/701?PC_8411_l=111/2006&PC_8411_ps=10#10821 - (nahradil zákon č. 482/1991 Sb. o sociální potřebnosti)

- U příspěvku na živobytí se posuzuje, jaký má osoba či rodina příjem, zda si jej může zvýšit a jaké jsou její majetkové poměry. Tato částka se dále odvíjí od částek životního a existenčního minima.
- Doplatek na bydlení lze poskytnout, jestliže osoba užívá byt v obci, v níž je hlášena k trvalému pobytu, je nájemcem nebo vlastníkem bytu, splňuje podmínky pro příspěvek na živobytí a příspěvek na bydlení (který je dávkou státní sociální podpory a vyplácí jí pracovní úřady). Hradecký uvádí, že tuto pomoc mohou získat jen lidé žijící v bytech, ale další skupiny osob, které žijí v ubytovnách, podnájmech, mobilních obydlích nebo jiných prostorách, které nejsou kolaudované k bydlení, na ni nemají nárok. Proto ani bezdomovci o doplatek na bydlení nemohou úspěšně žádat⁵⁴.
- Mimořádné okamžitá pomoc se poskytuje osobám s nízkými příjmy, které se ocitnou v takových situacích, které je nutné bezodkladně řešit a v případě neposkytnutí okamžité pomoci jim hrozí vážná újma na zdraví (např. živelné pohromy, požár, ekologické havárie, ale i výdaje spojené s úhradou správních poplatků za vydání dokladů a duplikátů dokladů apod.)

V ust. § 6 pak vymezuje **orgány pomoci v hmotné nouzi**, jimiž jsou:

- a) pověřené obecní úřady,
- b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- c) krajské úřady,
- d) Ministerstvo práce a sociálních věcí
- e) újezdní úřady.

V případě uvedených zákonů, zejména zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách lze konstatovat, že se snad v legislativě blýská na lepší časy. Přesto je stále co zlepšovat. Zákon kupříkladu nikterak neřeší nepřehledné financování služeb sociální prevence, přestože jde o často zmiňovaný problém poskytovatelů sociálních služeb, zejména nestátních neziskových organizací.

---

⁵⁴ Hradecký, I.: Národní zpráva o bezdomovství v České republice 2006 – dostupný z : <http://www.nadeje.cz/vz/nzob2006p.pdf>

4. Sociálně patologické jevy spojené s bezdomovectvím

Váže na sebe bezdomovectví sociálně patologické jevy, nebo jsou tyto jevy spíše příčinou bezdomovectví? Na tuto otázku zřejmě nelze nalézt přímou odpověď, pravda je někde uprostřed. Příběhů bezdomovců je nespočet a důvody, které vedly k tomu, že člověk skončil na ulici, mohou být u každého odlišné. Některé negativní vlivy mohou být spouštěcími mechanismy pro vznik bezdomovectví, jiné mohou být jeho důsledkem. Je zřejmé, že člověk se bezdomovcem (až na světlé výjimky) nestane dobrovolně.

4.1 Afunkční rodina

Dříve se říkalo, že „rodina je základ státu“. Přestože se pohled na tradiční rodinu a také na budování státu od roku 1989 změnil, něco z této věty přetrvává. „Rodina je základ.“ A co víc, rodina je domov. Tím mám na mysli rodinu fungující, s dobrými rodinnými vztahy a vazbami. Taková je skutečně základem pro start, vývoj a další dráhu jedince. Jak bylo uvedeno v kapitole 2.3 této práce, 20% bezdomovců se na svoji dráhu bezdomovce dostalo po rozvodu, 11% po odchodu z rodiny – tedy z domova. K tomu lze připočítat další procenta u jedinců z dětských domovů a ústavních zařízeních a částečně i u osob ve výkonu trestu. Tady všude zřejmě nefungovala rodina tak, jak by měla.

Otázkou však zůstává, do jaké míry má konkrétní bezdomovec podíl na funkčnosti, nebo právě na nefunkčnosti své rodiny. U dětí v ústavech je zřejmé, že rodinná výchova jako taková selhala. U dospělých ovšem na nefungující rodinné vztahy nelze poukazovat tak jednoznačně. Na rozpadu rodinných vazeb může mít nejvýraznější podíl právě ten, který nakonec rozšířil řady bezdomovců (alkoholismus, drogová závislost, gamblerství, kriminalita, domácí násilí, sex. zneužívání, apod.). Na to lze usuzovat i z faktu, že některých bezdomovců se rodina jasně zřekla, přestože má mnoho příbuzných, na rozdíl od jiných (sirotci, pozůstalí, uprchlíci, migranti).

4.2 Návykové látky

Přes skutečnost, že alkoholové závislosti podlehne jen asi 3-4 % celé naší populace, přisuzuje se právě bezdomovcům nadměrná konzumace alkoholu a obraz nádražního povaleče a tuláka s lahví rumu či piva, tak často představovaný ve filmech či na televizních obrazovkách jako prototyp bezdomovce, zůstává v očích veřejnosti stálým symbolem bezdomovců. Zapomíná se, že osoby s rozvinutou závislostí na alkoholu žijí nejen na nádražích⁵⁵.

Alkohol a cigarety jsou bezesporu mezi bezdomovci nejrozšířenější a většinou jdou ruku v ruce. Cigarety lze sesbírat u popelníků na nádraží, nebo je „vysomrovat“ lépe, než peníze. Co se „tvrdých“ drog týče, někteří z bezdomovců (převážně mladší generace) drogově závislí byli, jiní drogu někdy vyzkoušeli. Pokud se ovšem půjdeme zeptat na kteroukoliv střední školu ve větším městě a zaručíme dětem anonymitu, zjistíme, že zkušenost s drogou jich má také dost. U tvrdých drog není rozhodující jejich nedostupnost (právě v centru města a na nádraží lze dealera nejsnáze potkat), ale jejich vysoká cena. Kvůli cenové dostupnosti volí bezdomovci (i pouliční mládež) pro „nastřelení“ jiné, cenově dostupnější látky, např. tradičně s bezdomovci spojovaná okena, nebo toluen či jiná ředidla a rozpouštědla.

Rozšířenost závislosti nelze u bezdomovecké populace přesně zkoumat rozdáváním dotazníků či rozhovory v denních centrech, neboť do těchto zařízení mají většinou bezdomovci pod vlivem alkoholu či jiných návykových látek vstup zakázán.

I zde ovšem nelze tvrdit, že návykové látky přímo vedou k bezdomovectví. V případě nejrozšířenější návykové látky mezi bezdomovci – alkoholu - je pravdou, že jistě mnohé jedince dohnal až na dno společnosti, na druhou stranu mnozí bezdomovci začali s pitím, aby alespoň tímto způsobem utekli od reality a zapadli mezi ostatní bezdomovce.

---

⁵⁵ Hradečtí, V. a I. Bezdomovství -extrémní vyloučení. 1. vyd. Praha: Naděje, 1996. ISBN: 80-902292-0-4

4.3 Kriminalita

Statistiky o tom, kolik trestných činů mají na svědomí bezdomovci se nevedou. Stejně tak se ovšem nevedou žádné statistiky, kde se bezdomovci stali obětí trestné činnosti. Přitom právě oni jsou vystaveni nebezpečí mnohem více, než kdokoliv jiný. Město není tak bezpečné, jak se na první pohled zdá. Většina lidí při pohledu na zprávy s tématem černá kronika řekne, že je hrozné, co se dnes děje. To, „co se děje“, vidí ovšem doma v televizi. Přes den chodí do práce a na ulicích je spousta lidí, ale večer, stejně jako v lese, vylézají predátoři. Kdyby se kdokoliv po dobu měsíce potloukal nočními ulicemi, byť jen v těsné blízkosti centra města, dříve nebo později jej někdo okrade, nebo mu dá jen tak, pro zábavu, pár ran na cestu. Bezdomovci se takto potloukají stále, večer před realitou ulice neutěčou.

Mezi bezdomovci je spousta jedinců, kteří si prošli výkonem trestu či ústavním zařízením kvůli kriminalitě nejrůznějšího druhu, ale mnozí nemají s trestnou činností nic společného. Za dobu své praxe u Policie České republiky ve městě Brně mohu konstatovat, že pokud se bezdomovci kriminality dopouštějí, jedná se především (z mého pohledu) o kriminalitu majetkovou (opakované drobné krádeže v obchodech, krádeže barevných kovů, nebo např. vloupání do zahradní boudy - spíše za účelem přespání, než obohacení se). Nechci situaci zlehčovat, ani neříkám, že je to správné. Faktem však zůstává, že pokud bezdomovci v obchodech kradou, tak většinou skutečně jen to, co potřebují – jídlo. Pokud někam vniknou násilím, tak zejména kvůli hledání přístřeší. Nevloupávají se do bytů, nepřepadávají staré lidi, ani banky, ačkoli jsou skutečně ve velmi tíživé životní situaci a tedy pro trestnou činnost mají „relativně víc důvodů“ než jiné skupiny. Pominu-li drobné krádeže a výtržnosti, tak samostatnou kapitolou zůstávají trestné činy proti životu a zdraví. V mnoha případech, kdy došlo k napadení či usmrcení bezdomovce bezdomovcem sehrál hlavní roli „všudepřítomný“ alkohol. Organizovaný zločin je pro bezdomovce zcela mimo.

Bezdomovci ovšem nejsou pouze pachatelé, ale velmi často se stávají i obětí trestné činnosti. Je celkem běžné se v novinách dočíst o napadení bezdomovce, např. partou teenagerů, kteří si např. zkoušeli svoji dovednost v bojových uměních, či si dokazovali něco jiného a k tomu si vybrali člověka, který v podstatě není schopen klást odpor. Jsem přesvědčen, že ještě více těchto případů ani nebylo oznámeno.

Jako policista (přestože neuniformovaný) však kategoricky odmítám část práce Průdkové a Novotného⁵⁶, ve které uvádí, že se násilí na bezdomovcích mnohdy dopouští uniformovaní policisté, kteří jim způsobují specifická zranění bytím obuškem přes paty, chodidla, kotníky a holeně, čímž jim na dlouhou dobu znemožňují pohyb, popř. že bezdomovce účelně vyváží služebními vozidly za město, kde je zbijí, seberou jim obuv a tímto způsobem čistí města od lidí bez domova. Není samozřejmě možné jednoznačně uvést, že se taková situace nikdy nestala. Policisté za dřívějšího režimu byli k „neexistujícím“ bezdomovcům rozhodně méně vstřícní. Hovořím však o době posledních cca deseti let. V první řadě, pomínu-li všechny ostatní důvody, zde autoři nerozlišují mezi policistou a strážníkem, v čemž spatřuji stěžejní problém, neboť se domnívám, že zmíněné excesy spadají spíše do řad Obecní či Městské policie v odlehlejších místech republiky. Rozhodně se však nejedná o běžný jev.

O konfliktech bezdomovců s muži v uniformě hovoří i Hradecký, který ovšem mezi „uniformy“ zahrnuje krom policistů i městské strážníky a pracovníky bezpečnostních služeb. Rovněž mezi významnými konflikty popisuje např. dva pokusy o upálení bezdomovců v roce 2005 v Praze, dále vraždu bezdomovce v roce 2005 v Opavě, vraždy bezdomovců v Plzni v roce 2006 a další⁵⁷, což dokresluje skutečnost, že se bezdomovcům násilí rozhodně nevyhýbá.

---

⁵⁶ Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*, Praha: Triton, 2008, ISBN 978-80-7387-100-0

⁵⁷ Hradecký, I., *Konflikt, bezdomovci a veřejný prostor: Profily bezdomovství v České republice*, Praha, 2006 – dostupné z: http://www.nadeje.cz/vz/kbvp_tz2006.pdf

4.4 Nezaměstnanost

Nezaměstnanost je dle mého názoru zcela evidentní příčinou bezdomovectví. Se ztrátou zaměstnání souvisí prudké snížení příjmů. Při „kritickém scénáři“ nastávají problémy s udržení životního standardu, následně kvůli financím neshody v rodinném životě. Situace bývá často řešena alkoholem či útekem k jiným návykovým látkám. Mohou také následovat zoufalé pokusy o zlepšení fin. situace (gamblerství, rychlé, avšak nevýhodné půjčky, trestná činnost). Přichází nemožnost splácet, hledání krajních řešení, exekuce, ztráta bydlení...

Doba, kdy každý občan musel pracovat, pominula. Nastala však doba, kdy mnozí občané práci nejsou schopni nalézt, přestože by pracovat chtěli. Z údajů úřadů práce vyplývá, že k 31. prosinci 2009 bylo v ČR bez práce 539 136 lidí (o měsíc později bylo bez práce evidováno již 574 226 lidí). Meziročně nezaměstnaných přibylo 186 886. Míra registrované nezaměstnanosti dosáhla 9,2 % (v Jihomoravském kraji to bylo 10,59 %). Nejvyšší míra nezaměstnanosti byla k 31. prosinci 2009 v okrese Jeseník (16,9 %), nejnižší naopak v okrese Praha-východ (3,4 %).

Podporu v nezaměstnanosti poskytovaly v prosinci 2009 úřady práce 189 497 uchazečům o zaměstnání, tedy 35,1 % osob vedeným v evidenci. K tomuto datu rovněž evidovaly celkem 30 927 volných pracovních míst. Na jedno volné pracovní místo nyní připadá v průměru 17,4 uchazeče, z toho nejvíc v okresech Prostějov (87,9), Jihlava (75,6), Teplice (74,0), Děčín (71,9) a Znojmo (65,4).⁵⁸

Z výše uvedeného lze logicky odvodit, že získat práci jako bezdomovec je téměř nemožné, neboť při takto vysokém počtu uchazečů na jedno pracovní místo si zaměstnavatel jen stěží vybere člověka, který (pomineme-li efekt prvního dojmu) mu sdělí, že bydlí pod mostem nebo v Armádě spásy. Dnes už není výjimkou výběrové řízení na pozici skladníka, do kterého se přihlásí uchazeči s vysokoškolským vzděláním, relativně dobře situovaní a to jen proto, že prostě jinde místo nenašli. Navíc je dalším problémem bezdomovců skutečnost, že jako uchazeč o zaměstnání se mohou registrovat pouze u úřadu práce příslušného dle místa trvalého bydliště (splňují-li další podmínky).

---

⁵⁸ Tisková zpráva MPSV - dostupná z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/8078/11012010.pdf>

Mnozí bezdomovci však skutečně žijí zcela jinde. Ve městě Brně (a samozřejmě i jinde) není nezvyklé potkat bezdomovce s „trvalým bydlištěm“ v nejrůznějších koutech ČR, cizince nevyjímaje. Jak již bylo řečeno, velká města prostě přitahují více příležitostmi, nejenom pracovními.

Peiger jako příčiny neúspěšnosti na trhu práce uvádí následující:

1. nízká kvalifikace – neukončená nebo žádná kvalifikační příprava
2. nedostatečné a často žádné pracovní návyky
3. malá spolehlivost, přesnost a dochvilnost
4. zvýšené riziko asociálního, případně i kriminálního, chování
5. problémy s návykovými látkami
6. problémy v mezilidských vztazích a v komunikaci
7. malá motivace k pracovnímu výkonu
8. nízká úroveň volných schopností k překonávání překážek
9. nezralost či patologičnost osobnosti
10. nízká úroveň socializace – nedostatečná schopnost chápat podmínky svého sociálního začlenění a k nim korigovat svoje chování
11. často špatný zdravotní stav, který znemožňuje výkon bývalé profese a velmi omezuje již tak malé vyhlídky uplatnění na trhu práce
12. poměrně vysoký stupeň sociálního vyloučení, který přináší celý komplex dalších znevýhodnění:
  - strach z komunikace s institucemi a lidmi (byrofobie, sociofobie)
  - neschopnost udržet si domov a bydlení (bezdomovectví) jako místa poskytujícího pocit relativního bezpečí nezbytný pro relaxaci po práci
  - naprostý nedostatek finančních prostředků nezbytných pro úspěšné hledání zaměstnání (jízdné, zdravotní prohlídky, vhodné pracovní oblečení a obutí atd.)
  - neschopnost získat nové osobní doklady a doklady o dosažené kvalifikaci
  - neschopnost racionální projekce budoucnosti jako základního zdroje motivace k cílevědomým postupným krokům při její realizaci⁵⁹.

---

⁵⁹ Peiger, J. Možnosti sociálního začleňování osob společensky nepřizpůsobených-bezdomovců. Brno: 2006- Interní dokument oddělení sociální prevence a pomoci MMB – dostupný z: <http://www.dno-os.cz>

Možným řešením by mohlo být podporované zaměstnávání osob bez přístřeší. FEANTSA uvádí, že v ČR takovéto zaměstnávání pro cílovou skupinu osob bez přístřeší v podstatě neexistuje. S touto aktivitou se v ČR setkáváme u osob zdravotně postižených – u této skupiny je i zakotvení v legislativě⁶⁰.

4.5 Zdravotní stav bezdomovců

V případě zdravotního stavu a jeho vlivu na bezdomovectví mi snad každý dá za pravdu, že špatný zdravotní stav sice může být příčinou, avšak zhoršující se zdraví (fyzické i psychické) je nepochybně důsledkem tohoto fenoménu. Je to dáno způsobem života bezdomovců, nedostatkem hygieny, vystavení nepřízni počasí, zanedbávané zdravotní péči, apod. Zdravotní stav bezdomovců není rozhodně uspokojivý.

Zdravotní stav bezdomovců je závažný problém. FEANTSA uvádí, že dle odhadů trpí až 90 % bezdomovců v ČR nějakou chorobou. Odhadem více než 80 % bezdomovců má problémy s alkoholem, nebo jiné zdravotní problémy související se zneužitím alkoholu, ale jen asi 6 % s ostatními návykovými látkami. Velká část českých bezdomovců trpí rovněž psychickými problémy. V tomto případě se jedná o závažné psychické poruchy, mnohdy neléčené, nebo o „dvojitou diagnózu“. Dále jsou zde obecně fyzické problémy méně závažného charakteru nebo stomatologické problémy. Tuberkulóza je jistě závažným problémem, ale v současné době je její výskyt mezi monitorovanými bezdomovci ojedinělý a spíše mizivý⁶¹.

Mezi bezdomovci nejčastěji převládají nemoci horních cest dýchacích a nemoci kůže a podkožního vaziva. Mnohem výrazněji než „bydlící“ populace jsou ohroženi

---

⁶⁰

http://www.feantsa.org/files/Employment_annual_theme/Annual_theme_documents/National%20reports/Czech_republic_empl_report_2007_CZ.pdf

⁶¹ tamtéž

psychickými poruchami ⁶². Nutno podotknout, že bezdomovci nechodí k lékaři s běžným nachlazením a to z mnoha důvodů (absence sociálního pojištění, ztráta veškerých dokladů, předchozí časté odmítnutí apod.) a lékař se k nim mnohdy (v lepším případě) dostane „na poslední chvíli“. I to je výhoda velkých měst. Po nezbytném ošetření však bývá pacient odeslán do domácího ošetřování, což pro bezdomovce znamená opět na ulici, která na zdraví nepřidá.

---

⁶² Šupková, D. a kol., Zdravotní péče o bezdomovce v ČR, 1. vyd. Praha, Grada, 2007, ISBN: 978-80-247-2245-0

5. Analýza vybraných případů bezdomovectví

V této kapitole chci přiblížit čtenáři několik skutečných příběhů lidí bez domova, které jsem měl možnost sledovat jednak v souvislosti se svým povoláním, ale rovněž s touto diplomovou prací a o kterých jsem s těmito lidmi mohl hovořit.

Pro případové studie jsem zvolil nestandardizované rozhovory s bezdomovci, které jsem mohl oslovit při výkonu svého povolání ve městě Brně. Výhodu spatřuji především ve více rozhovorech v delším časovém úseku, během kterého mohlo dojít mezi mnou a oslovenými k navázání určité důvěry a tím větší otevřenosti. Za výhodu rovněž považuji možnost pozorovat změny ve vývoji jejich situace a tím získat vhodnější pozici k určení předpokladů do budoucna a rovněž lépe pochopit i jejich pohled na sebe samotné.

Mezi uváděné rozhovory jsem nezapočítal takové, kdy jsem s bezdomovci hovořil pouze jednou, např. při šetření trestné činnosti, výslechu či protokolaci, přestože i zde jsem se zajímal o příčiny vzniku jejich životní situace. Zaměřil jsem se na bezdomovce, se kterými jsem mohl hovořit opakovaně a s časovým odstupem, což bylo pro pozorování a vyvození závěrů výhodnější. V průběhu svého studia v magisterském programu jsem takto oslovil dvanáct „respondentů“. Pro tuto práci použiji pět životních příběhů, které mne nejvíce zaujaly.

V krátkém shrnutí za jednotlivými příběhy vyjadřuji svůj názor na to, co bylo z mého pohledu příčinou konkrétního případu bezdomovectví, jaké jsou důsledky a zda má uvedený „případ“ šanci na opětovné znovuzapojení do běžného života. Ve vybraných pěti případech chci postihnout vše podstatné tak, aby čtenář mohl pochopit co a proč prožívají někteří bezdomovci.

5.1 Interpretace případových studií

• Jiří, 47 let

Velmi komunikativní a veselý, na první pohled celkem vyrovnaný muž, který přijel hledat štěstí do Brna v roce 2006 ze Znojma, kde mu zemřel kamarád, u kterého bydlel po rozvodu se svojí údajně na alkoholu závislou manželkou. Při jednom nočním výletu jej srazilo auto a Jiří utrpěl komplikovanou zlomeninu nohy. Poznali jsme se při jedné noční kontrole vybydlených zahradních chatek v městské části Brno-Žabovřesky, kde se dočasně ubytoval. Tehdy tvrdil, že takto nocuje zcela vyjímečně, před cestou zpět do Znojma, kde má sehnanou práci jako obráběč kovů, k čemuž se za mlada také vyučil. Do Brna v podstatě přijel pouze na kontrolu u lékaře. Lidem v okolí se po jeho ubytování ztrácelo vše kovové, co se dalo z pozemku odnést. Při „seznámení“ vyšlo také najevo, že je na něj vydán příkaz k dodání do výkonu trestu pro neplacení výživného. Tehdy jsem mu slíbil, že pokud se zastaví po propuštění, pokusíme se společně najít alespoň brigádu.

Po vykonání trestu se Jiří „náhodou“ ubytoval ve stejné boudě, jako předtím, jen na přespání před cestou do Znojma. Na brigádu do zahradnictví, kterou jsem mu vyjednal, ani nepřišel, něco mu do toho vlezlo... Na cestu neměl peníze, rovněž tak neměl potřebné peníze na vyřízení dokladů, bez kterých nemůže žádat o práci, ani o invalidní důchod, který mu zřejmě kvůli nehodě s autem náleží a o který se chce po vyřízení všech dokladů soudit. Ráno dostal před vlakovým nádražím 200,- Kč na cestu. Večer byl opilý v chatě, do Znojma neodjel, protože peníze prý ztratil. Když jsem zjistil, že tudy cesta nevede, zašel jsem s Jiřím osobně k fotografovi, zaplatil 95,- Kč za fotografie a koupil lístek na vlak do Znojma. Asi za týden se Jiří v silně podnapilém stavu zastavil za mnou do práce. Potřeboval peníze na cestu do Znojma, kde si našel přítelkyni s vlastním bydlením, dokonce tam už má i slíbenou práci. Doklady už zase neměl, protože jej ve Znojmě okradli, ale policajti už ví, kdo to byl. Do Brna si přijel jen něco vyřídit a poděkovat mi. Když jsem zatelefonoval kolegům do Znojma, nedostal Jiří ani korunu, protože lhal ve všem, co řekl. Ve Znojmě je známá postavička, notorický alkoholik který nikdy nepracoval, rodina se ho zřekla a kvůli jeho dluhům mu nechali přepsat trvalé bydliště na úřední adresu, aby je nestihl stejný osud jako

Jiřího. Ten už poté na návštěvy nechodil a přesunul se do opuštěných garáží v Brně-Komárově. Denní centra příliš nenavštěvoval, protože dokázal být jen málokdy střízlivý. Na podzim roku 2009 nocoval mezi krabicemi v kontejneru a nešťastnou náhodou byl vyklopen do popelářského vozu, kde mu lis pohmoždil druhou, zdravou nohu. Po hospitalizaci v nemocnici zřejmě odjel do Znojma. V současné době je na něj opět vydán příkaz k dodání do výkonu trestu.

Shrnutí:

Jiří, který se sám označuje za oběť a smolaře, si za svoji situaci, přestože obviňuje všechny okolo, může převážně sám. Hlavní příčinou jeho situace se mi jeví skutečnost, že přes nabízenou pomoc se vždy vrací k alkoholu, nevyvíjí žádnou snahu o změnu a spoléhá na to, že za něj všechno vyřeší někdo jiný. Nebere, nebo možná již přestal brát situaci vážně.

Důsledkem toho je propad na stále hlubší dno, od kterého se jen ztěží odrazí. Lidé, kteří stáli o to mu pomoci se od něj časem odvrátí. Vůli pomáhat musí následovat chtění a ochota pro pomoc udělat také něco sám.

Vyhlídky do budoucna nejsou pro Jiřího příznivé. Na život bezdomovce si zvykl, pracovat nechce a zřejmě ani nebude. Pro opětovné zapojení do běžného života by potřeboval neustálý dohled, především by však musel chtít on sám. Výhodou pro něho může být pouze fakt, že přes nehodu a úraz pod lisem je schopen samostatné chůze.

• Kateřina, 36 let

Velmi tichá a nenápadná žena – svobodná matka, která bydlela se svojí devítiletou dcerou v opuštěné zahradní boudě poblíž brněnského výstaviště. Její životní příběh, co se partnerů týče, se mi zdál neuvěřitelný. Od rodičů, kteří bydleli poblíž Ostravy odešla s mužem, se kterým živořila v Brně, měla s ním dceru a který ji následně opustil. Přesto se k rodičům již nikdy nevrátila a jiné příbuzné nemá. V roce 2007 začala dcera navštěvovat základní školu a Kateřina částečně kvůli sobě, ale především kvůli

zaopatření dcery začala hledat partnera pro další život. Učitelka mi tehdy řekla, že se dívenka učí dobře a že nepůsobí zanedbaným dojmem. Kateřina bohužel hledala partnera v komunitě, ve které sama trávila již dlouhou dobu a proto si příliš nepomohla. Přestěhovala se do jiné opuštěné zahradní boudy, spolu s ní a dcerou tam nyní bydlel její nový druh a jeho invalidní kamarád. Právě kamarád byl jablkem sváru, svou roli sehrála i přehnaná žárlivost a v první řadě alkohol. Přítel Kateřiny napadl svého kamaráda tak surovým způsobem, že skončil v nemocnici a přežil jen díky Kateřině, která se do nočního města vydala s dcerou přivolat pomoc. Sám přítel putoval do vyšetřovací vazby a následně do výkonu trestu, neboť měl již obdobné incidenty i v dřívější době. Kateřiny s dcerou se „ujal“ soused z nedaleké opuštěné boudy, kterou obýval s dalšími dvěma kamarády, kteří přes den postávali u nákupního centra s krabicí vína. Po čtyřech měsících tři noví „strejdové“ napadli v opilosti muže, rovněž bezdomovce, ze sousední chatky. Vše skončilo zbytečnou smrtí a třemi muži čekajícími ve vazební věznici na rozsudek. Přesto se v případě Kateřiny dá s nadsázkou hovořit o štěstí, protože po tomto incidentu byla přijata do jednoho azylového domu v Brně, kde má pro sebe a hlavně pro svoji dceru jistě lepší zázemí.

Shrnutí:

Kateřina o sobě tvrdí, že je v podstatě spokojená, ale přeci jen by to ještě „něco chtělo“. Měla smůlu na životní partnery. Věřila, že za ni život vždy vyřeší někdo jiný a opakovaně se spálila, což byla hlavní příčina její zoufalé situace.

Její dcera však pro ni představuje obrovskou hnací sílu. Navíc není závislá na alkoholu ani jiných návykových látkách, což je pozitivní.

Výhled do budoucna - po vytržení z „reality jejího života“, a ubytování v Azylovém domě má při správném vedení šanci na znovuzapojení se do normálního života. Bude ovšem také záležet na volbě dalšího partnera.

● **Milada, 60 let + Roman, 39 let + Marek 36 let**

Milada je invalidní důchodkyně, silná kuřačka, která brzy ovdověla a jako památka na nepříliš šťastné manželství jí zbyli dva vytoužení synové, z nichž pouze starší z nich dokončil učiliště. Ten také s matkou žil jako starý mládenec v malém domku na vesnici poblíž Brna, zatímco Marek byl „světák“, z hnízda brzy vyletěl, oženil se, zase se rozvedl, ale vždy se vracel načerpat nové síly a hlavně peníze. Po několikátém návratu z vězení za majetkovou trestnou činnost se v domku usadil a spolu s bratrem začali domek zvelebovat. Byl to spíše takový sen, protože zůstalo vždy jen u plánů. Pracovali brigádně a pouze přes léto, protože v zimě bylo chladno a maminka je nějakým způsobem užívala, přestože většina peněz šla na cigarety a alkohol. Jejich pracovní morálka a chuť do práce byla v okolí vyhlášená, takže nakonec nebyly pracovní nabídky ani v letních měsících. Přestože Miladě všichni říkali, že „špatně skončí“, na syny nedala dopustit a dál se je snažila živit. Marek musel navíc zaplatit alimenty a zaplatit nějakou škodu, jinak mu hrozilo vězení. Poslední kapkou byla vysoká půjčka, na jejíž dosažení musela ručit svým domkem.

Vše dopadlo podle předpovědí sousedů. Milada přišla o svůj domek a skončila na ulici. Být lidem, kteří ji znají celý život, na očích, jí není milé. Nikoho kromě Romana a Marka nemá. Stala se z ní „lesní žena“. Někde za vesnicí si s Romanem našla opuštěnou boudu v lese a v té živoří přes půl roku. Ve vsi ji lidé zahlédnou někdy večer, když sbírá svíčky na místním hřbitově, aby měla alespoň čím svítit. Pobírá důchod a tak se snaží syny živit dál. Sama říká, že jí je jedno, jak dlouho a v jakých podmínkách bude žít, celý život byla zvyklá na odříkání a to lepší už je dávno pryč.

Roman zajde do vesnice občas pro vodu, snaží se příležitostně pracovat, ale nedaří se. Říká, že se to dá, po zimě to už bude dobrý. Ve svém domečku toho stejně moc neměli, elektřinu měli odpojenou a zatíkal tam stejně, jako v té lesní boudě... Šel by žít do Brna, kde by alespoň někam zapadl, možná i nějakou mizernou práci našel, hlavně ho tam nikdo nezná a nemusel by se stydět. Ale sám odejít nechce a matka nepůjde, čeká na Marka. Ten, přestože oba svým chováním připravil o střechu nad hlavou, se má nejlíp. Je v teple, má pravidelnou stravu, může koukat na televizi a kdyby měl zájem, může i pracovat. Z výkonu trestu se má vrátit „domů“ příští rok na podzim.

Shrnutí:

Milada o sobě s hrdostí říká, že pro své syny udělá první i poslední. Představuje matku milující až za hrob. Příčinou její situace byla z mého pohledu až přehnaná péče o své dospělé syny. Tito nemají žádné zdravotní potíže a přestože práci měli a mohli se zabezpečit sami, raději zůstávali doma a žili z příjmu matky. Ztráta střechy nad hlavou byla důsledkem nezvládnutého zadlužení, půjčky, kterou nebylo v silách matky z důchodu splatit a nezájmem jejich synů, o které se celý život starala, situaci řešit.

Řešení pro Miladu spatřuji v ubytování v soc. zařízení, které by si mohla hradit ze svého důchodu a odkázání svých synů na sebe samotné.

Roman tvrdí, že je v pohodě, ale je vidět, že si tak ani nepřipadá. Zatím žije pouze z důchodu své matky. Tuší, že k situaci přispěl svou pohodlností, přesto však viní pouze Marka. Prohlašuje, že po zimě bude pracovat a situaci bude řešit. Jedním dechem však připouští, že po smrti matky odejde mezi bezdomovce do města, což už nyní přijal jako lepší variantu, protože se alespoň nebude muset stydět.

Do budoucna by měl však řešit otázku, jak z kruhu bezdomovectví ven, jak pomoci sobě i matce a ne volit útěk z obavy před posměchem. Při dostatečné pracovní nabídce a především snaze tyto důsledky řešit by bylo možné životní situaci zlepšit. Věřím, že u Romana je, vzhledem k prozatím krátkodobému bezdomovectví, v případě nabídky pomoci a krátkodobém vedení možnost na lepší život.

Marek tvrdí, že není všem dnům konec, ale žít v lese nikdy nebude. Ve výkonu trestu byl opakovaně a převýchova na něj evidentně nezabírá. Je to „světák“, který, dle mého názoru, vždy radši zvolí trestnou činnost před životem na ulici a skloněnou hlavou.

• Milan, 34 let

Milan je naprosto vyrovnaný muž, tichý, s dobrým vystupováním, vždy upravený a také až přehnaně slušný, což by do něj vzhledem k jeho mohutné postavě málokdo řekl. Je abstinent, občas kouří, ale žádnou drogu prý nikdy nevyzkoušel. Rád čte. Dříve bydlel v malé vesnici poblíž Mohelnice, kde pracoval jako lesní dělník. Je „čerstvě“ rozvedený, má osmiletou dceru. Právě rozvod odstartoval jeho bezdomoveckou dráhu, protože dříve bydlel u manželky a ta nyní bydlí se svým novým přítelem, kterého si našla ještě za trvání manželství, takže Milan „vyklidil“ pole a odešel bez ničeho. K tomu následovala ztráta zaměstnání. K rodičům se vracet nechce, ti mají svých starostí dost. Dřív se s rodinou nestýkal, tak je nyní nechce zatěžovat svými problémy.

Do Brna přijel na podzim 2008 za prací. U něj doma práce v lese přes zimu není a navíc už ani doma nemá. Hledá nějaké pomocné zednické práce, nebo něco podobného, protože z důvodů, o kterých nechtěl hovořit nedokončil učiliště a co se týká praxe toho nemá moc co nabídnout. Zabydlel se na přechodnou dobu v malé místnosti v chátrajícím bývalém vojenském objektu, kde jsem jej také při jedné noční kontrole poznal. Každé ráno vzorově ustlal provizorní postel.

Svoji situaci bral s nadhledem, říkal, že se to prostě tak asi stát mělo a teď to jenom musí ustát. Hlavně aby si někde mohl vydělat peníze na jídlo a něco pro dcerku, aby nebyly problémy. Doufal, že si najde práci, nejlépe v Brně nebo v blízkém okolí s možností nějakého ubytování. Doporučil jsem mu pro začátek přehlášení trvalého pobytu do Brna, aby měl možnost přihlásit se na brněnský úřad práce a také jsem mu poradil, kde je Armáda spásy apod. pro případ, kdyby se zatím nazadařilo... Milan žádnou komunitu bezdomovců nevyhledával, říkal, že rozhodně není jako oni, označoval je „smradlavci“ a tvrdil, že člověka akorát stáhnou na dno.

Denně chodil po městě a opravdu si sháněl práci na stavbách, což se mu i brzy povedlo a do svého „pokojíčku“ se chodil jen vyspat a s tím, že si po výplatě snad něco sežene. V dubnu 2009 mi při náhodném setkání říkal, že pomáhá na stavbě přes den a v noci stavbu hlídá, bydlí tam v zařízení maringotce a prozatím je spokojený. Rozhodně však míří výš a vyrovnaným, tichým hlasem říká, že to nějak půjde.

Před koncem roku 2009 jsem se byl dívat, zda se Milan nenastěhoval zpět do „svého pokojíčku“. Ten byl očividně obydlený, krabice od vína, spousta nedopalků, zápach a igelitové tašky s odpadky byly všude kolem. Na zdi visela ušmudlaná zimní bunda a provizorní postel nebyla ustlaná. Naštěstí to Milan nebyl...

Shrnutí:

Milan se do života bezdomovce vrhnul po hlavě s vědomím, že musí bojovat a že se nejedná o dlouhodobé řešení. Sám se za bezdomovce nikdy nepovažoval, byli pro něj „smradlavci“. Příčinou bezdomovectví byla v jeho případě souhra rozvodu a ztráta zaměstnání i bydlení. Jako mnoho mužů po rozvodu odešel od bývalé manželky bez ničeho a doufal, že se o sebe postará sám. Značnou výhodou byla skutečnost, že nebyl závislý na alkoholu či jiných návykových látkách, dále byl relativně zdravý a plný síly. Největší výhodou byla především jeho opravdová chuť pracovat a snaha vzniklou situaci řešit.

V Milanově případě spatřuji velmi vysokou šanci na opětovné začlenění se do společnosti. Uvědomil si hned na počátku, že se musí hlavně aktivně zapojit on sám, situaci bere s nadhledem a neklade si přehnané nároky.

• Kamil, 19 let

Kamil je v brněnské komunitě bezdomovců nepřehlédnutelný. Pohybuje se mezi nimi, ale sám se za bezdomovce nepovažuje. Jiný život než ten na ulici nezná a vyhledává jej, protože mu vyhovuje. Svě rodiče v podstatě nezná. Otce nikdy neviděl a matku vidět nechce. Cítila se být mužem uvězněným v ženském těle tak silně, že si nechala změnit pohlaví a mateřské povinnosti hodila brzy za hlavu. V Kamilově případě je to přesně naopak, cítí se být více ženou. Snažila se jej vychovávat babička, ale bylo toho na ni příliš. Špatné známky ve škole, zhoršující se chování, spousta neomluvených hodin a drobné krádeže, včetně opakovaného vykradení babičky vedly k umístění Kamila do výchovného ústavu mimo Brno.

V ústavu se poznal s dalšími „zlobivými hochy“ a ti jej přesvědčili, že cigarety už nejsou v módě a člověk se rozhodně lépe cítí po pervitinu. Drogu Kamil vyhledával na častých výletech do Brna. Peníze na ni si obstarával drobnými krádežemi, popř. poskytováním sexuálních služeb za nějakou tu stovku ve vyhlášené gay lokalitě, což mu dle jeho slov občas i vyhovovalo. Z pohledu vychovatelů i policie se jednalo o notorického útěkáře. Z ústavu utíkal pravidelně, pátrání po něm vychovatelé ani neodvolávali. V zařízení zůstával pouze když byl nachlazený, nebo měli vařit něco dobrého, popř. když čekal na další kamarády, které ještě nepochytali a oni si předtím nikde nedali sraz.

Kamila jsem poznal při jeho zadržení za majetkovou trestnou činnost. Poté jsem se s ním několikrát potkal v centru Brna (vždy byl na útěku). Tenkrát říkal, že ho to v ústavu baví, protože tam nemusí být a může si beztrestně dělat co chce, protože není plnoletý. Vždy se snažil neudělat něco „většího“, kradl drogerii a drobné věci, které se dobře prodávají. Jak to bude dál rozhodně neřešil, nějak prostě bude. Každopádně už nebude muset zpátky do ústavu, takže si bude moci domluvit víc věcí a bude to dobrý.

Když jsem jej potkal nedávno, byl jsem překvapen, že po něm nikdo nepátrá. Nedávno evidentně užil pervitin. Kamil mi říkal, že je to dobrý i blbý zároveň, ale spíš blbý. Je dospělý, takže do ústavu už nemusí. Přestože byl stále na útěku, měl se vždycky kam vrátit, dostal zde najíst a mohl se vyspat v teple, vše zadarmo. Nyní se potlouká ulicemi a shání peníze na drogu. Jídlo neřeší, to je u obchodů v každém koši. Pracovat nechce, říká že není blázen, že tolik, co může sehnat na ulici, si nikde legálně rukama nevydělá. A i kdyby chtěl, těžko jej někdo zaměstná. Reálně uvažuje o tom, že se nechá chytit třeba za rozbitou výlohu a půjde na zimu do vězení. Kdyby mohl z věznice kdykoliv odejít jako předtím z ústavu, nerozmýšlel by se ani chvíli...

Shrnutí:

Kamil sám o sobě říká, že se zatím hledá. Za bezdomovce se nepovažuje, protože takto vše fungovalo i když byl v ústavu. Z mého je pohledu typickou ukázkou nedostatečného fungování systému výchovných ústavů. Všechno, co předtím neuměl se zde naučil a navíc „mohl“ chodit ven víc, než kdyby byl doma. Ve zmíněné „volnosti“ spatřuji hlavní problém, veškeré výchovné působení se mívá účinkem.

Příčinou Kamilovy situace byly špatné rodinné vazby a nezvládnutá či chybějící výchova v dětství. Neuznává žádné hodnoty, nemá smysl života a už vůbec se nezamýšlí nad budoucností, žije přítomností, jak jej to naučili spolubydlící v ústavu. Důsledkem je život, jaký žije, přičemž jedinou výhodou má v prozatím relativně dobrém zdravotním stavu.

Přestože je Kamil nejmladší z uvedených, nemohu říci, že jeho znovuzapojení do života společnosti bude nejsnadnější. Kromě pervitinu nemá žádné návyky, tedy ani pracovní či morální a už vůbec nemá to nejpotřebnější – vůli. Navíc sám říká, že přeci do ústavu nechtěl a přesto tam byl, tak ať si ho teď někdo zase někde zařadí. Osobně se domnívám, že bude v blízké době „zařazen“ do výkonu trestu odnětí svobody.

5.2 Možnosti uplatnění sociální pedagogiky

Existuje nějaké zaručené řešení pro boj s bezdomovectvím, na omezení či dokonce zastavení nárůstu tohoto fenoménu? S tímto problémem se naše společnost potýká déle, než pouze od roku 1989 a zatím, zdá se, bez většího úspěchu. Nejvýznamnější úlohu v boji s bezdomovectvím odvádějí z mého pohledu bezesporu nestátní neziskové organizace, církve a dobrovolníci. V této rovině se většinou jedná o pomoc základní, tzn. poskytnutí jídla, pití, ošacení, či možnosti krátkodobého ubytování s využitím hygienického zařízení. Pomoc je určena těm, kteří jsou již bezdomovectvím zasaženi. Zcela jistě je tato pomoc zapotřebí, je nezbytná. Hovoříme zde zejména o sociální práci.

Všichni zainteresovaní, včetně státu samotného, se však potýkají se stejným problémem, kterým je nedostatek financí. Nelze předpokládat, že se finanční situace zlepší. Z vývoje posledních let a s ohledem na stále znatelné dopady celosvětové ekonomické krize lze očekávat spíše snížení již tak nedostačujících rozpočtů.

Pokud mám v této kapitole zmínit možnosti uplatnění sociální pedagogiky, tak největší a nejvýznamnější možnosti uplatnění spatřuji jednoznačně v oblasti prevence. K tomu užiji známé rčení: „*Prevence je levnější a důležitější než léčení nemoci samotné*“, či zjednodušeně: „*Prevence je levnější než léky.*“ Mám tedy na mysli prevenci, která sama o sobě představuje soustavu opatření, jež mají zabránit nějakému nežádoucímu jevu – v našem případě bezdomovectví. Tato se dělí na tři skupiny a sice:

- a) prevence primární - zkoumá předpoklady, podmínky a příčiny jevů, jimž se má bránit, a hledá způsoby, jak jim předcházet. Je zaměřena na všechny obyvatele.
- b) prevence sekundární - snaží se příslušné jevy včas zachytit a bránit jejich prohlubování, šíření a podobně. Zaměřuje se na zvláště ohrožené skupiny, například mládež, menšiny, apod. .
- c) prevence terciální - snaží se zabránit opakování, například trestných činů, onemocnění, drogové závislosti apod. Je zaměřena na osoby právě vyléčené, propouštěné z výkonu trestu, etc.⁶³

---

⁶³ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Prevence>

Jestliže se vrátím ke vztahu sociální práce a sociální pedagogiky, považuji terciální prevenci spíše za oblast sociální práce. Do popředí pro sociální pedagogiku stavím prevenci sekundární a jako nedůležitější prevenci primární, zaměřenou na integrační, ale zejména na rozvojovou činnost.

Přestože tato diplomová práce pojednává o bezdomovectví a bezdomovcích obecně, je největší měrou zaměřena na skupinu zjevných bezdomovců. Hlavní oblast pro působení sociální pedagogiky spatřuji v zaměření na bezdomovce skryté a zejména na skupinu bezdomovců potencionálních, která je zároveň nejpočetnější.

V případě primární prevence spatřuji jako nejdůležitější a stěžejní preventivní působení na rodinu, rodinné vazby a zázemí a to se zaměřením jak na děti, tak i mládež a dospělé – tedy na celou populaci. Je nutné si uvědomit, že rodina představuje domov. V dnešní době je rozvod braný jako samozřejmost, určitý druh módy, stejně tak jako dříve jen ztěží představitelné soužití nesezdaných párů majících děti. Rodič z takového svazku odchází mnohem snadněji a bez většího rozmýšlení, nežli z manželství a negativní vlivy pocítí především děti. Drtivá většina lidí bez domova nemá rodinu, nebo se jich rodina zřekla. Přitom dobré rodinné vztahy a vazby, sounáležitost a potřeba starat se jeden o druhého by svým způsobem měly předcházet a zabránit tomu, aby člověk skončil bez povšimnutí na ulici, bez střechy nad hlavou.

Preventivní působení je tedy nezbytné a je žádoucí jej využívat ve všech oblastech, ve kterých může sociální pedagog hledat uplatnění. Do těchto oblastí lze zahrnout následující resorty:

- a) resort školství, mládeže a tělovýchovy
- b) resort spravedlnosti
- c) resort zdravotnictví
- d) resort sociálních věcí
- e) resort vnitra

Za nezbytné rovněž považuji informovanost široké veřejnosti o příčinách, důsledcích a všech dopadech bezdomovectví tak, aby se tento problém dostal do podvědomí lidí a pozitivně ovlivnil veřejné mínění, jež by mohlo vést k přijetí či změnám potřebných zákonů. O bezdomovcích se většinou v tisku píše pouze v zimních měsících v souvislosti s tím, kolik jich umrzlo a na jaře jakoby problém bezdomovectví přestal existovat. Je třeba podporovat solidaritu a snahu o řešení problému nejen u běžných občanů, ale snažit se o debatu k řešení otázky bezdomovectví na úrovni zastupitelstev obcí, měst, krajů a potažmo celé společnosti.

Ochrana důstojnosti a lidských práv klientů (v tomto případě bezdomovců), jakožto i jejich vedení k vědomí odpovědnosti sám za sebe vyplývá i z etického kodexu sociálních pracovníků České republiky⁶⁴. Zde se rovněž uvádí, že sociální pracovník:

- zasazuje se o zlepšení sociálních podmínek a sociální spravedlnosti tím, že podněcuje změny v zákonech, politice státu i v politice mezinárodní,
- upozorňuje na možnost spravedlivějšího rozdělení společenských zdrojů a potřebu zajistit přístup k těmto zdrojům těm, kteří to potřebují,
- působí na rozšíření možnosti a příležitosti ke zlepšení kvality života pro všechny lidi, a to se zvláštním zřetelem ke znevýhodněným a postiženým jedincům a skupinám.

---

⁶⁴ dostupný na : <http://www.socialnipracovnici.cz/images/pdf/Eticky%20kodex%20SSPCR.pdf>

5.3 Doporučení pro praxi

Heczková jako konkrétní kroky navrhuje zejména inspiraci pro:

- *exekutivu i legislativu* - Otevřít otázku bezdomovectví a jejího řešení v parlamentu a ve vládě ČR.
- *obce* - V zastupitelstvech obcí, měst a krajů aktivně prosazovat vyčlenění dotací na výstavbu a provoz sociálních bytů, azylových domů, vývařoven a lékařských středisek pro bezdomovce a na zřizování sociálních kurátorů specializovaných na pomoc bezdomovcům- pomoc při vyřizování OP a podobně aktivní vyhledávání bezdomovců na ulicích s nabídkou pomoci).
- *politické strany* - Zapracovat problém bezdomovectví do svých programových dokumentů, včetně volebního programu.
- *církyve* - Otevřít nejen svá srdce, nýbrž i své církevní prostory těm, kdo to opravdu potřebují...⁶⁵

Osobně se domnívám, že nejdůležitější je informovanost, propojenost a spolupráce orgánů a organizací pracujících s bezdomovci, ochota a chuť pomáhat, odhodlanost a vytrvalost. Nejdůležitější je, aby veškeré plány a projekty nezůstávali pouze na papíře.

Pro studenty sociální pedagogiky bych doporučil zapojit se v rámci pedagogické praxe do některého z projektů týkajících se pomoci bezdomovcům, neboť: **„Abychom porozuměli tomu, s čím chceme bojovat, musíme to nejprve poznat.“**

---

⁶⁵ Heczková, E.: Dopady kapitalismu - bezdomovectví: - dostupné z <http://www.blisty.cz/2005/10/31/art25561.html>

Závěr

Bezdomovectví je nežádoucí sociálně patologický jev, který zřejmě nelze zcela vymýtit. Může se dotknout každého z nás, může postihnout dospělé stejně jako děti. Nalézt odpověď na otázku, zda je z pozice sociálního pedagoga možné alespoň částečně tomuto fenoménu čelit a jakými možnými způsoby, bylo jedním z cílů této práce. Domnívám se, že nejdůležitější v boji s bezdomovectvím z pohledu sociální pedagogiky je prevence.

Většina této práce pojednává o bezdomovcích zjevných, (stejně tak jako zjevné bezdomovce nejvíce vnímá veřejnost) avšak hlavní úlohu pro sociální pedagogiku spatřuji v zaměření na bezdomovce skryté a potencionální, kteří tvoří nejpočetnější skupinu celé bezdomovecké populace. Hlavním cílem bylo seřadit dostupné informace o bezdomovectví a analyzovat konkrétní případy bezdomovectví. Tím přispět k lepšímu poznání tohoto jevu a následně tedy k účinnější obraně před tímto fenoménem. K tomuto jsem využil i rozhovory s lidmi bez domova v praktické části práce (pátá kapitola), pomocí kterých jsem se formou interpretace případových studií snažil seznámit čtenáře obecně s touto problematikou se zaměřením na pochopení příčin a důsledků bezdomovectví, včetně zachycení, jak sebe samotné vnímají bezdomovci.

Ve své práci jsem se zabýval vývojem bezdomovectví v ČR, organizacemi poskytující sociální pomoc bezdomovcům i vztahem sociální práce a sociální pedagogiky k fenoménu bezdomovectví. Zde jsem dospěl k závěru, že jedna vědecká disciplína je pro druhou (nejen) v otázce bezdomovectví nezbytná, každá má své místo a opodstatnění a je důležitá vzájemná provázanost, spolupráce i koordinace.

Ve třetí kapitole jsem zmínil vybrané právní předpisy i právní úpravu týkající se bezdomovectví obecně. Zde spatřuji posun k lepšímu především v relativně nově přijatém zákonu č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, jež sám o sobě ovšem neupravuje všechny potřebné oblasti.

Ve čtvrté kapitole jsem se zabýval sociálně patologickými jevy, které jsou na bezdomovectví vázány s cílem stanovit, zda je konkrétní jev příčinou, či spíše důsledkem bezdomovectví. Po zvážení je můj názor takový, že jako evidentní přímý důsledek bezdomovectví lze uvést pouze špatný a zhoršující se zdravotní stav.

Celkově však mohu s potěšením podotknout, že se o problematiku bezdomovectví zajímá mnohem více lidí, než v dřívější době. Dokonce mi připadá, že mnozí lidé začínají být víc chápat a cítí potřebu pomáhat. Například zdánlivě nenápadný projekt poskytování obědů z poledních menu bezdomovcům ve městě Brně, který odstartoval 3.2.2010 mimo jiné otevřel diskusi o některých potřebách bezdomovců. Nenarazil jsem mezi kolegy a známými ani na jednoho člověka, který by tento projekt neschvaloval. Přitom veškeré aktivity, které pomohou a které rozvíří žádoucím směrem veřejnou diskusi jsou vítány. Skutečnost, že je diskuse třeba a je nutné vstřípnout otázku bezdomovectví do podvědomí široké veřejnosti odráží i fakt, že rok 2010 byl vyhlášen Evropským rokem boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení⁶⁶.

Pomyslným lékem na řešení bezdomovectví by byly bezesporu dostatečné finanční prostředky, které chybí jak bezdomovcům, tak organizacím poskytujícím jim pomoc. Jednorázová či dlouhodobá finanční injekce by ovšem řešila pouze problémy současných bezdomovců. Pro společnost je však důležité fenoménu bezdomovectví předcházet, eliminovat či zcela zamezit příčinám jeho vzniku, což finance samy o sobě nevyřeší. Je tu tedy úkol pro sociální pedagogiku. Proto pevně věřím, že moje diplomová práce přispěje k lepšímu poznání tohoto problému a tím také k účinné obraně před ním.

---

⁶⁶ Evropský rok zaměřený na aktuální téma vyhláší Evropská komise od roku 1983. Evropský rok 2010 je především informativní a osvětovou kampaní, podpořenou vybranými projekty, které jsou jedním ze základních způsobů naplnění cílů a priorit Evropského roku 2010. Program přizpůsobený specifikům českého prostředí připravilo MPSV v souladu s rámcovou politikou EU a soustředí se na pět prioritních oblastí –1. prevenci sociálního vyloučení v důsledku předluženosti, 2. zlepšení přístupu na trh práce osobám vzdáleným tomuto trhu, 3. aktivizaci územní veřejné správy při tvorbě a hodnocení akčních plánů boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení, 4. zvýšení úrovně vzdělanosti a konkurenceschopnosti chudých a vyloučených lidí na trhu práce, 5. podporu přiměřeného bydlení sociálně vyloučených skupin a řešení problému bezdomovectví.

Resumé

Tématem práce je bezdomovectví z pohledu sociální pedagogiky.

Práce je rozdělena do pěti kapitol.

První kapitola je zaměřena na základní pojmy týkající se bezdomovectví, dále na jeho vývoj v ČR, zmiňuje organizace poskytující sociální pomoc bezdomovcům a vymezuje vztah sociální práce a sociální pedagogiky k tomuto fenoménu.

Druhá kapitola popisuje bezdomovectví z teoretického pohledu, zahrnuje typologii, odpovídá na otázky jako jsou formy, příčiny, faktory a důsledky bezdomovectví.

Třetí kapitola zahrnuje právní úpravu ČR týkající se bezdomovectví. Vedle Listiny základních práv a svobod jsou zde uvedeny zákony upravující sociální péči o bezdomovce, včetně zákonů pro praxi dlouho očekávaných.

Ve čtvrté kapitole jsou popsány vybrané problémy bezdomovců a sociálně patologické jevy, jež jsou na bezdomovectví vázány.

Pátá kapitola - praktická část – je věnována vybraným případovým studiím, možnostem uplatnění sociální pedagogiky a doporučení pro praxi.

Anotace

Diplomová práce se zabývá tématem Bezdomovectví z pohledu sociální pedagogiky. Je rozdělena do pěti kapitol. První kapitola je zaměřena na vymezení základních pojmů, vývoj bezdomovectví v ČR, organizace poskytující sociální služby bezdomovcům a vztah sociální pedagogiky a sociální práce k fenoménu bezdomovectví. Druhá kapitola popisuje bezdomovectví z teoretického pohledu, zahrnuje typologii, odpovídá na otázky jaké jsou formy, příčiny, faktory a důsledky bezdomovectví. Třetí kapitola obsahuje právní úpravu týkající se bezdomovectví. Čtvrtá kapitola pojednává o sociálně patologických jevech vázaných na bezdomovectví. Pátá kapitola - praktická část - je věnována vybraným případovým studiím, možnostem uplatnění sociální pedagogiky a doporučení pro praxi.

Cílem práce je seřadit dostupné informace a analyzovat konkrétní případy bezdomovectví. Tím přispět k lepšímu poznání tohoto jevu a následně tedy k účinnější obraně.

Klíčová slova: Bezdomovectví, bezdomovec, sociální pedagogika, pomoc, prevence

Annotation

This diploma thesis covers homelessness from the point of view of social education. It divides into five chapters. The first chapter defines basic terminology, explains homelessness history in the Czech Republic, names the organisations involved in homeless social services and discusses the relations of social education with social work and homelessness phenomenon. The second chapter describes homelessness viewed through theory, includes typology, answers the questions of what are the forms, causes, factors and consequences of homelessness. The third chapter contains legal documents related to homelessness. Social pathologic phenomena connected to homelessness are contained in the fourth chapter while the fifth chapter concentrates on reality and discusses selected case studies, options of social education applications and practical recommendations.

This thesis aims at classification of available information and analyses of actual homelessness cases believing in a small contribution to a better understanding of the phenomenon and, thus, to a more efficient fighting against.

Key words: homelessness, homeless, social education, aid, prevention

Seznam použité literatury a pramenů

1. Právní předpisy

Z.č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Z.č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Z.č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Z.č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Z.č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů

Z.č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

Z.č. 133/2000 Sb., zákon o evidenci obyvatel, ve znění pozdějších předpisů

Z.č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

2. Monografie

Hradecký, I. *Sborník ze semináře na téma Bezdomovství v Evropě*, Olomouc, 4.3.1998. Naděje, o.s., ISBN: 80-902292-3-9

Hradecký, I., *Profily bezdomovectví v České republice, Proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé*, Praha, 2005

Hradecký, I., *Konflikt, bezdomovci a veřejný prostor: Profily bezdomovství v České republice*, Praha, 2006

Hradecký, I: *Národní zpráva o bezdomovství v České republice 2005*, Praha, 2005

Hradecký, I: *Národní zpráva o bezdomovství v České republice 2006*, Praha, 2006

Hradečtí, V. a I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*,. 1. vyd. Praha: Naděje, 1996. ISBN: 80-902292-0-4

Hradecký, I. a kol., *Definice a typologie bezdomovství*, Praha, Naděje 2007, ISBN 978-80-86451-13-8

Jandourek, J. *Sociologický slovník*, 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0

Kraus,B., *Člověk-prostředí-výchova*, Brno, Paido, 2001, ISBN 80-7315-004-2

Kraus,B., *Sociální pedagogika II*, Institut mezioborových studií Brno, Brno, 2007

Matoušek,O. *Slovník sociální práce*,. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 280 stran. ISBN 80-7178-549-0

Peiger, J. *Možnosti sociálního začleňování osob společensky nepřizpůsobených-*

bezdomovců, Brno: 2006

Průdková, T., Novotný, P. *Bezdomovectví*, Praha: Triton, 2008, ISBN 978-80-7387-100-0

Sekot, A., *Sociologické texty*, Institut mezioborových studií Brno, Brno, 2004

Šupková, D. a kol., *Zdravotní péče o bezdomovce v ČR*, 1. vyd. Praha, Grada, 2007, ISBN: 978-80-247-2245-0

3. Internet

<http://petra.canik.cz/>

<http://wikipedie.cz/>

<http://www.armadaspasy.cz/>

<http://www.bezdomovci.estranky.cz/>

<http://www.blisty.cz>

<http://business.center.cz/>

<http://www.dno-os.cz/>

<http://www.emauzy.org/>

<http://www.epravo.cz/>

<http://www.feantsa.org/>

<http://www.helpion.cz/>

<http://i.iinfo.cz/>

<http://www.magistrat.praha-mesto.cz/>

<http://www.mpsv.cz/>

<http://www.mzv.cz/>

<http://www.nadeje.cz/>

<http://www.novyprostor.cz/>

<http://portal.gov.cz/>

<http://www.psp.cz/>

<http://www.slezskadiakonie.cz/>

<http://www.socialnipracovnici.cz/>

<http://www.tspweb.cz/>